

ných Lotyšských. Ať tak či onak, jeden čas byl populární názor, že právě Lotyšsko se zachovalo v exilu, zatímco v něm samém není život ani jazyk pravý a Lotyši se sovětizovali. Opodstatněné je však tvrzení, že sovětizace probíhala stejnou měrou jak v exilu, tak v Lotyšsku. Tento absurdní příklad, jenž ve skutečnosti není zdaleka tak absurdní, uvádím proto, abych ukázal, že komunismus a antikomunismus mají více společného než odlišného. Pro-komunismus a anti-komunismus spojuje komunismus.

S tímto vědomím je třeba se znovu podívat na motiv „vdovina syna“. Tentokrát ho však nazvu jinak: „synové bez otců“. Ve skutečnosti je podstata tohoto „motivu“ velice prostá – zkušenost otců není potřebná, protože oni nežili vlastním životem a nezemřeli vlastní smrtí. To je to nejdůležitější: ať byli jacíkoli, ať si přáli cokoli, nežili vlastním životem a nezemřeli vlastní smrtí. Zákonitě se pak dochází k představě, že v takovém případě bude užitečná zkušenost dědů, a v běžném životě lze skutečně často pozorovat, že se vnuci identifikují se svými dědy (a naopak). Tito dědové však měli své syny... Ani tyto zkušenosti však zřejmě nejsou k užítku, v každém případě lhostejnost k nim požehnala tomu, co se dělo při lotyšské okupaci a co se děje nyní při tzv. deokupaci. Takže vůbec není třeba glorifikovat a mytologizovat meziválečné svobodné Lotyšsko: dnešek je ozvěnou té doby. Může se ukázat, že její zářivé světlo je radioaktivní. „Synové bez otců“ ve skutečnosti nejsou modifikací „vdovství“. Právě naopak, znamenají to, že člověk musí vzít na sebe veškerou odpovědnost, musí sám myslet a jednat, a nikoli jen osvobozovat sebe či druhé. Včerejšek nechť zůstane historikům, kteří by snad konečně mohli napsat dějiny Lotyšska ve světovém kontextu. Člověk žije v aktuální přítomnosti, kde včerejší úspěch je pouze včerejším úspěchem, nikoliv dnešní zásluhou.

V souvislosti s hraniční linií mezi západní a východní Evropou jsem se zmínil o Vídni. Tato hranice pochopitelně není rovná čára, ale Vídeň byla svého času symbolickým místem, kde se setkával Východ se Západem. Snažila se plnit funkci prostředníka a její zkušenost je (dodnes) vážným varováním. Také Lotyšsko se nachází na hranici, přestože se tu „velké dějiny“ odehrávaly jen zřídka – většinou tu byla historicky tichá zóna. Ano, lotyšský národ a stát vznikl „zdola“, ve dvacátých a třicátých letech tu byly téměř nejpropracovanější ternární struktury, spojené se zabezpečením lidských práv a práv menšin. Tento stav však vznikl stejně rychle, jako zanikl v zóně historických transmutací. I to lze považovat za varování.

Po tomto nastínění diskursu lze učinit další krok, a sice pokračovat v dekonstrukci a přesněji popsat a analyzovat uvedené reálie.

Originál: Šuvajevs, Igors. „Kas ir latvieši?”. Karogs 7 (1993). 170-179.

Zenta Mauriņa: Bílé roucho – lotyšské pojetí světa

přeložil Michal Škrabal

Esej Bílé roucho – lotyšské pojetí světa¹ je jedním z nejznámějších pokusů o analýzu lotyšské národní identity. První verzi svého eseje napsala Zenta Mauriņa už před rokem 1944, kdy stejně jako dvě třetiny lotyšské inteligence uprchla před sovětskými „osvoboditeli“ na Západ. Náš originál vyšel v roce 1947 v exilu, kde bylo udržování národních tradic otázkou sebezáchovy.

Nyní, když jsme ztratili lotyšskou zemi, se musíme pevněji než kdykoliv předtím držet svého chápání světa, abychom nezahynuli, abychom nebyli rozváti jako prach po všech koutech světa; navzdory tomu, že nás dělí vzdálenosti, že žijeme v Anglii, Švédsku, Německu, Americe a Egyptě, musíme vytvořit jednu rodinu se společnou svátostí, musíme chránit své bílé roucho, aby mohlo zůstat zachováno jako dědictví pro naše děti, abychom, oblečení do něj, mohli očekávat velký den vzkříšení.

Lidé bojují za své pojetí světa stejně jako za majetek a čest. Velký empirik William James zahájil jednu ze svých přednášek Chestertonovou myšlenkou: pro majitele domu je důležitější znát obraz světa svého nájemníka než jeho materiální stav, pro vojevůdce je důležitější znát obraz světa svého protivníka než velikost jeho armády. Pojetí světa je soubor odpovědí na otázky po životním poslání, po smyslu života, jeho cíli; je to jednota názorů na svět jako na celek. Lotyšský obraz světa není antropocentrický jako u starých Řeků, kteří člověka stavěli do středu celého světa; Lotyš lidových písní je panteista: cítí se být svázán s veškerou přírodou, je pouze malým zrnkem písku ve velkém, obdivuhodném světě, ve kterém je vše krásně zařízeno podle Boží vůle a na němž se člověk smí zdržet pouze krátkou chvíli:

Ten tvůj zákon, Božíčku náš:
jasný den se s nocí střídá.
Ve dne jasné slunce plane,
v noci zase jasná luna.

Tak jako se bílý sluneční paprsek rozkládá do sedmi barev duhy, je i lotyšské bílé roucho utkáno ze sedmi nití, a jen jsou-li všechny upředeny společně, vzniká skutečná zářivě bílá barva. Zkusme se podívat trochu blíže na těchto sedm nití a odhalit vnitřní smysl bílého roucha, především pak na pozadí světa lidových písní, v němž je dávný Lotyš spíše člověkem dne a slunce než noci a měsíce, více svědkem života než opěvovatelem smrti.

Opěvování bílého roucha je stejně staré jako lotyšský národ. V jedné lidové písni se zpívá:

Pryč běž, dešti, s hromy, blesky,
černým Estům burácej si;
ty přijď, slunce, teplé, bílé,
za Lotyši bělostnými.

Zenta Mauriņa (1897–1978) je lotyšská esejistka, literární vědkyně, spisovatelka a překladatelka. Dětská obrna ji na celý život upoutala na invalidní vozík, duševně ji však nijak nezlomila. Na řízké univerzitě vystudovala filosofii a baltskou filologii (1927), poté pracovala jako učitelka a redaktorka. V roce 1944 emigrovala do Německa, od roku 1946 žila ve Švédsku, kde přednášela na univerzitě v Uppsale, roku 1965 se vrátila do Německa, zemřela v roce 1978 v Basileji.

Do lotyšské literatury se zapsala především jako zkladatelka a nejvýznamnější představitelka žánru literárně-filosofické eseje. Vyznávala idealistické a existenciální filosofické koncepce, ve svých literárních kritikách se opírala převážně o subjektivní emoce, fantazii a intuici, klíčem k umělecké tvorbě jí byla osobnost tvůrce. Hlásala svobodu ducha, etické ideály, humanismus a vlastenectví, vynikala širokým kulturním rozhledem a vytříbeným stylem.

¹V originále *pasaulis uzskats*, doslova tedy „světový názor“. Poněvadž je však tento pojem příliš zatížen významem spjatým s komunistickou ideologií, rozhodli jsme se raději pro slovní spojení koncepce, respektive vnímání, chápání, obraz světa. (Pozn. překl.)

V jejich exilových esejích přibývá odsouzení komunistického a nacistického teroru, bolest ze ztráty vlasti a obavy o další osud lotyšské národní kultury. V sovětském období byla zakázána, její dílo mohlo vycházet až po obnovení nezávislosti: zde otištěný esej pochází z výboru exilové tvorby *Duha myšlenek (Domu varavíksne, 1992)*.

Est se v oděv černý halí,
tebe, dešti, je mu třeba,
Lotyš zase v roucho bílé,
tebe, slunce, je mu třeba.

Sváteční oděv Estonců byl černý, kdežto ten lotyšský bílý. Bílý vlněný přehoz je největší pýchou dívek.

Bílé roucho jako symbol touhy po čistotě zavedl do našeho vědomí Poruks a nezapomeňme, že Poruks je „kořenem, z něž vyrostla celá moderní lotyšská poezie“. V povídce *Bílé roucho*² se zmínil o zvláštnosti svého národa; vyjádřil slovy to, co dosud všichni jen podvědomě cítili a co se potom stalo majetkem celého lotyšského společenství. Stát se bílým znamená být spasen, stát se zároveň čistým, krásným a dobrým, protože jedině v lotyštině slovo *bílý* v sobě zahrnuje estetické a etické hodnoty. Lotyšský člověk v klasickém chápání nerozlišuje krásné od dobrého. Krásného démona si Lotyš může jen těžko představit. Pro něj je ďábel – symbol zla – páchnoucí, ošklivý, ubohý; naproti tomu Bůh je bílý, zároveň krásný a dobrý. Samotný jeho zevnějšek je esteticky příjemný. Bůh nosí bílý nebo šedý kabát, jeho kapesníček ze zeleného hedvábí připomíná mladé osení, má stříbrnou rozsvítku a bílý hrách ve stříbrné misce. Je nejen krásný, ale z krásy se také těší, ať už je obsažena v písni, v přírodě nebo v kroji. Lidé závidí dívce, která nosí k černé sukni bílé ponožky, ale Bůh se raduje.

Těžko bychom našli v nějakém jiném jazyce, než je lotyština, tolik synonym pro slovo *krásný*. To, co potěší lidské oko, nazývá Lotyš krásné, nádherné, půvabné, hezké, sličné.³ Slovo *skaists* („krásný“) pochází ze staršího *skaidrs* („jasný“, v tomto případě i „čistý“) – pro Lotyše je tedy krásné pouze to, co je jasné, čisté.

Lotyš, žijící v ochraně bílého Boha, se chce krásně narodit, chce krásně prožít svůj život a krásně umřít. Neexistují lidové písně, jež by svědčily o hrůze ze smrti. Život probíhá na tomto světě, smrt člověka odvádí na onen svět a nikdy do temného Tartaru. Na onom světě nezpívají malí ptáčci, nekuká tam kukačka, ale pokračuje tam tíž život, pouze v osvětlené formě.

Nad vše čistý je chléb Boží,
netřeba jej drtit, mlít.

Lotyšské písně o smrti jsou prodchnuty tichou bolestí bez zoufalství.

Vem mě k sobě, milý Bože,
s Tebou ráda půjdu já,
co mě tady ještě drží
na tom světě pozemském?

Už malé dítě prosí matku, aby kolébku nestavěla do temného kouta, ale k oknu na slunce tak, aby z něj mohl vyrůst krásný a dobrý člověk; a když se dívka loučí se životem, prosí:

Pěkně vy mě vyprovodte,
krásné písně zapějte mi;
Vícekrát nepřijdu už,
vaše dveře neotevřu.

²V této povídce Jānise Porukse (1871–1911) je metafora „bílého roucha“ převzata z Nového zákona (např. Zj 3, 5). Porukse nábožensky ovlivnilo hnutí ochranovských (obnovené Jednoty bratrské), které mělo mimořádný vliv na lotyšskou kulturu. (Pozn. překl.)

³Čeština má k dispozici rovněž velké množství synonym pro slovo *krásný*, odlišujících se od sebe různými stylovými i sémantickými příznaky. V této práci bylo šest lotyšských adjektiv přeloženo pěti českými, jejichž význam se pochopitelně plně nekryje s originály. (Pozn. překl.)

Úcta ke krásnému v našich národních písních svědčí o vysoké kulturní úrovni; estetické hodnoty nejsou praktické, nerozmnoužují majetek, nenaplníují peněženky, estetická radost vzniká pouze tam, kde si člověk, překonav existenční těžkosti, dokáže navzdory zkáze, navzdory černě začazeným stěnám zachovat potěšení z bílé květiny.

Je-li *krása prvním podstatným elementem* lotyšského pojetí světa, pak *druhým je práce*. Mluvíme-li o lotyšském chápání práce i o ostatních nitích bílého roucha, zůstaneme v blízkosti starých Lotyšů. Bůh je jediný pro celé lidstvo, ale představu o něm si vytváří každý národ odlišnou, aby vyjádřil a naplnil svůj ideál: „Jaký člověk, takový jeho Bůh“ nebo také „Jaký národ, takový jeho Bůh“. A tuto starou moudrost lze i obrátit: „jaký Bůh, takový národ“. Představa o Bohu v sobě koncentruje moudrost celého lidu. Bůh je jako zlatý klas, plný zrn různých koncepcí světa, které, roztroušeny v národě, byly do tohoto klasu sesbírány a uzrály v něm.

Lotyšský Bůh pracuje a v tomto ohledu by se těžko hledala analogie v mytologii jiných národů. Většinou je blaženost spojena se zahálkou, pohodlností, nepřetržitým odpočinkem. Protože pro Lotyše je život na onom světě pouhým pokračováním života pozemského, nedokáže si jej představit bez práce. Pro starého Řeka žít znamenalo poznat sebe sama, nahlédnout do tajemných hlubin duše; pro Francouze žít znamenalo myslet: „*Cogito, ergo sum*,“ praví Descartes. Krédo Lotyše však zní: pracuji, tedy jsem. Jinými slovy, nepracuju-li, nežiju vůbec jako člověk. Práce je srdci Lotyše tak blízká, tak neoddělitelná od bytí, že pokračuje i na onom světě, avšak bez potu, provázena lehkou grácií.

Otec troubí na roh kozí,
stádo Božích koní pase;
matka šátky rozvėsila
na jablůňku zlatolistou.

Bůh seje, pase koně, vykonává všechny oračské práce, a práce s půdou tak až dodnes zůstala něčím posvátným: orač na jaře při vyoraní první brázdy snímá čepici a pronáší modlitbu.

Dostali jsme se ke *třetí niti: půdě*. Pro Lotyše je půda svatá, svatější téměř než nebe. Při setbě se spojují Bůh a člověk. Lotyš, jenž už odnepaměti patří k národu oračů, se cítí být s půdou spojen pevněji než s lidmi. Dokud je s půdou – se svou půdou –, nepozná temnou zoufalost a mrazivou samotu, v uších slyší neustále šeptat jakýsi hlas: „Někdo tě miluje. Tato stará, dobrá země je ti přátelsky nakloněna.“ K uctění svého Boha nestavěl Lotyš, o němž se zpívá v lidových písních, chrámy, jež by jej oddělily od půdy; své modlitby pronášel v lese, pod stromem, který svými kořeny pevně drží v zemi a své větve vztahuje k vesmírnému slunci.

Práce s půdou je však možná pouze tam, kde je *mír – čtvrtá nit* lotyšského bílého roucha. Stejně jako u všech zemědělských národů, například u starých Indů, nenosila ani u nás nejvyšší božská bytost brnění, není to hrozivý mstitel, nemluví k člověku z hořícího keře – bílý Bůh je nositelem míru. Za nocí usedá k pastevcům a ohřívá se s nimi u ohně. Lotyš není dobyvatel, zbraně používá pouze tehdy, museli se postavit nepříteli své vlasti – v takových případech se stává hněvivým a tvrdým. Nejvyšší ctností Lotyše není válečnická čest jako u starých Germánů a Vikingů. V pradávných válečných písních nenajdeme radost z krvavých činů, jsou tiché a vážné. Lotyšský válečník je přirovnáván k holubovi (píseň *Dva holoubci vzduchem letí*), ke květu hrachu:

Měla jsem já dva bratříčky,
bílí jak květ hrachu byli;
bílí jak květ hrachu byli;
jak dva meče naostřené.

Bělobu hrachového květu si nese Lotyš ve své duši, a jen když jej k tomu donutí nezbytnost, chopí se ostrého meče. Ulehčeně si oddechne, když může meč znovu překovat v pluh:

Mír zas zavlád' v zemi naší,
odtáhli pryč nepřátelé,
bratři moji překovali
svoje meče na radlice.

Skutečnost, že lotyšský válečník ztratil v poslední době svůj jasný pohled, je jednou z největších tragédií našeho národa: hrubá cizí moc, která připravila lotyšského oráče o lidská práva, jej rozmetala jako neživou třísku po celém světě, a tak se stal sám sobě cizincem; to, co při ztrátě bílého hrachového květu vytrpěl, se nedá vyjádřit slovy.

Tam, kde se objevuje Bůh, utichají lidská slova a nastává hluboké *ticho* - *pátý element* lotyšského pojetí světa. Člověk to nedokáže, avšak Bůh jezdí na koni tak tiše, že se nezatře ani květ střemchy, kolem něhož projíždí.

Tak tichý dokáže být pouze ten, kdo je sám. Na rozdíl od řeckého Dia, germánského Wotana či skandinávského Ódina nemá lotyšský Bůh ani ženu, ani děti, ani žádné jiné přfbuzné. Zaklet v ticho, kráčí bosýma nohama po zemi, aniž by pošlapal květiny nebo trávu.

Proto je také pro Lotyše největší krása, nejhlubší láska vyjádřena v tichu a nejobdivuhodnější žena je ta, která umí „tiše chodit, tiše přijít, tiše dveře otevřít“.

Lotyšský Bůh je plný *soucitu*. V jeho opatrovnictví se nacházejí všichni sirotci, všichni ubožáci. „Slza bědné sirotečky ceně zlata vyrovná se“ – snad žádný jiný národ nezná podobné rčení. V těžkých životních podmínkách Lotyšů vyrostla charita jako opojně vonící květina ve stínu černého lesa. Lidový pěvec prosí poutníka, aby nelámal korunu břízy; lotyšská dívka prosí krásy, aby spásly zelenou trávu, aby ji však nepodupaly, prosí bílý jetel, aby nerostl na kraji cesty, jinak by mu bojaři, jedoucí kolem, mohli ublížit bičem; za nectnou je považována dívka, která vhodí včelu do vody. Dá-li se ještě namítnout, že v této a podobných písních se soucit zakládá na principu užitečnosti – pošlapaná tráva a poničený jetel se už nehodí ke krmení, smrtí včely se zmenší úroda –, pak čistý soucit bez jakýchkoliv utilitárních motivů se projevuje v písních, které ochraňují „neužitečné“ věci a bytosti, jako jsou polena, koruna břízy nebo černý brouček:

Dávej pozor, černý broučku,
sejdi z cesty oráčovi:
oráč těžké boty nosí,
těžké boty, plné písku.

Jedna mandžuská pověst vypráví o dětech, které své rodiče, neschopné už pracovat, naložily na saně, odtáhly je hluboko do lesa a tam je nechaly. Naše národní písně jsou opakem této mandžuské pohádky. Na soucitu založená úcta k sirotkům, k chudým a starým lidem je motivem, který se v našich písních objevuje nejčastěji. Dobrý člověk ctí dobrého člověka a Bůh nezapomíná na sirotky:

Dobrý svému židli podá,
kdo ji podá chudákovi?
Bůh ji podá chudákovi,
chud'asi i dětem jeho.

Svou etickou ušlechtilostí okouzlují písně učící, že starého člověka je potřeba vzít za ruku a převést jej ne-li přes propast, tak alespoň kolem kaluže, aby si nenamočil nohy, nebo že starý člověk má sedět

na nejlepší židli, nebo že vejde-li starý člověk do místnosti, mají ostatní povstat. Kdybych měla uvést píseň, v níž je v nejvyšší míře vyjádřena etika lotyšského národa, byla by to tato:

Rost', sestřičko, v krásnou ženu,
ostatní ať nepošlapeš!

anebo tato:

Z třísek oheň zažehla jsem
na okraji velké cesty:
ohřejte se, děti milé,
co nemáte otce, matku.

Kdo po jiných šlape, šlape sám po sobě, ničí podobnost člověka s Bohem.

Tam, kde národ bojuje o holou existenci, nedá se hovořit o kultuře, avšak hluboká úcta ke krásnému a soucit ke každému živému stvoření, a dokonce i k neživým věcem v lotyšských národních písních svědčí o naší vysoké kulturní úrovni, jež je nyní v exilu tak často pošlapávána a špiněna nebo překrývána cizí a levnou glazurou.

Všech šest předchozích nití – krásu, práci, půdu, mír, ticho, soucit – můžeme spatřit na bílém rouchu Boha; *nit sedmou - urputnost* – nalezneme pouze na lidském oděvu. Možná že jedinečný charakter národa nejvýznamněji vyjadřují nepřeložitelné výrazy, a lotyšské slovo *spīts*, tato odolnost a zarputilá schopnost vydržet, je stejně nepřeložitelné slovo jako anglický *common sense*. V Evropě existují země, kde nevolnictví mělo stejně krutou podobu, tyto národy (například staří Prusové) byly však úplně vyhubeny. Člověk vzdoruje bohatým pánům, temným dnům i smrti s vírou, že i po nejdelší noci přijde ráno, že i po nekrutější zimě nastane jaro. Tvrdý odpor je vyjádřen v mnoha národních písních:

Pánové mi poroučejí,
křivdy mnohé snášet musím:
a ty, které neunesu,
ty do země zašlapu.

Mluvíme-li o ctnostech a nectnostech nějakého národa, musíme rozlišovat původní vlastnosti od těch nabytých v průběhu dějin. Dobromyslný soucit je prastarou ctností oráče, ale sledujeme-li dnešního Lotyše, nemůžeme popřít jeho bezcitnost, jež se zrodila během častých, násilně vynucených válek, kdy lidé museli být tvrdí, aby nezahynuli. Naše národní písně však neznají krvavé hrdinské činy, ony řeky krve tekoucí v Kalevale. O této bezcitnosti, kterou známe u dnešního Lotyše, se v lidových písních nezpívá. Zlatý věk tvorby lidových písní se uzavírá 15. a 16. stoletím, a charakterizujeme-li lotyšský národ na základě těchto písní, je třeba připomenout, že až do zmíněné doby nebyly bezcitnost a drsnost v lotyšském národě jednou z podstatných vlastností.

Kdyby byl člověk a národ hodnocen podle toho, kolik toho vydržel, patřilo by lotyšskému člověku i národu jedno z prvních míst.

Originál: Mauriņa, Zenta. „Baltās drānas - latviešu pasaules uzskats“. *Domu varavīksne. Rīga: Liesma, 1992.*
255–261.

Valentīns Jākobsons: Volný den

přeložili Míša Bečková a Michal Škrabal

Valentīnse Jākobsonse pojí zkušenost ze sibiřského vyhnanství s jiným autorem zastoupeným v tomto čísle, Knutsem Skujeniensem. Jakkoli se okolnosti deportace obou výrazně liší, jeden jmenovatel zůstává společný – ani Jākobsons, ani Skujeniens se nedopustili žádného zločinu, a přesto byli sovětskou mocí odsouzeni k dlouholetému vyhnanství a de facto záhubě. Oba našťástí přežili, a mohli tak podat svědectví o svém sibiřském martyriu, které podstatně formovalo jejich lidské i umělecké postoje. Jākobsons vydal za svůj život pouhé tři sbírky povídek, i to mu však stačilo k tomu, aby se výrazně zapsal do lotyšské literatury.

Valentīns Jākobsons (1922–2005) byl v roce 1941, krátce po absolvování lycea, spolu s rodinou deportován na Sibiř, roku 1947 pak odsouzen na 25 let do Norilského nápravně-pracovního tábora se zvlášť přísným režimem. V roce 1955 byl osvobozen a rehabilitován, o rok později se vrátil do vlasti, kde pracoval jako dělník, později jako dramaturg a scenárista v Loutkovém divadle a Rižském filmovém studiu. Svě literární práce publikoval časopisecky od konce sedmdesátých let. První sbírka povídek *Snídaně v zeleni* (Brokastis zaļumos) vyšla až v jeho 64 letech, roku 1986. Následovaly další dvě povídkové knihy: *Snídaně na severu* (Brokastis ziemeļos, 1992) a *Snídaně o půlnoci* (Brokastis pusnaktī, 1993), všechny tři pak vyšly souborně pod názvem *Trojí snídaně* (Trejādas brokastis, 2005). Je příznačné, že právě Jākobsons přeložil do lotyštiny Šalamovovy *Kolymské povídky* či sborník dokumentů a vzpomínek *Norilská kronika*.

V březnu jsem byl předčasně odvolán ze vzdáleného lesa v Černých vírech, kde kácíme stromy. Ve vsi Veselá jsem se neukázal od začátku zimy. Předseda družstva Dzjuba mi ochotně dává tři volné dny, tři dny odpočinku, a k tomu ještě tři ubohá jehněčí žebírka a dvě vědra erteplí z družstevních zásob. Ať prý se dám po těžké práci v lese drobátko do kupy. Pěkně bych lhal, kdybych tvrdil, že jsem tlustý. Člověk má brát, když mu dávají. Pak prý máme jít spolu s Kuzmou Žerebcovem a ještě nějakými holkami k řece Ljulje postavit hráze na jarní rybolov. Děvčata nařežou rovné, dlouhé pruty a upletou z nich zábrany, my s Kuzmou sbijeme z trámů čtvera vrata a upevníme je doprostřed řeky. Až začnou jarní záplavy a potáhnou ryby, na kostru vrat se přichytí síť a zábrany uzavřou obě strany řeky od vrat až ke břehům. Prý bude dobrý úlovek, určitě připlave tolik ryb, že je sotva stačíme vytahovat. Tak to bude.

Po návratu z lesa se v sobotu večer myju se starým Tichonem Krivošapkou v parní lázni, z brambor a jednoho žebírka si vařím vývar a cpu se dosyta. A podivuju se nad tím, že dávný římský císař Vitellius dokázal během několika měsíců vlády projít dva milióny sesterciů. První den spím až do samého večera, druhý den rovněž. Třetí den snídám a půjčuju si od hospodyně kotel na prádlo. Zatímco se v kotli topí, dusí a krutou, pomalou smrtí scházejí ze světa vši a hnidy, které jsem si pěstoval v lese, píšu dopisy. *Wie wohl ist dem, der dann und wann sich etwas Schönes dichten kann.*¹

Ve svém posledním dopise mi můj vyděšený spolužák Arčibalds z vyhnanství v Tajmyrské oblasti napsal tuto zprávu: jeho matka umřela vyčerpáním, stejně tak nedávno i jeho starší sestra. Bože, smiluj se nad jejich dušemi. Aby se vyhnul podobnému osudu, rozhodl se prý záměrně něco ukrást – tak, aby byl chycen při činu. Vězni se každý den dostanou ke kousku chleba. Každý den. Ze třiceti studentů v naší třídě jich čekisté deportovali osm. Každého čtvrtého zatkli. V dávných dobách při vzpouře nebo povstání odsoudil vládce každého desátého. A to prý bývaly kruté časy. Dopisují si se šesti svými spolužáky a každý z nich píše žalostné zprávy. Protože všichni čekisté mají jednu školu, jedno myšlení: kdo nezabije druhého, sám bude zabit. Proto ta jejich horlivost.

Co mi brání, abych se v den volna nešel trochu projít po osadě? Nakukuju k Līviji Lazdulājsové. Sedí u malého okénka a plete rybářské síť. Līviju do lesa nehoní, protože má silně omrzlé nohy. Poklábosíme spolu do sytosti. Nahlížím do kanceláře a rozprávím s Helēnou, deportovanou dívkou. Když se dozví, že jdu navštívit ještě Bembersovy, dává mi do ruky vzkaz. Abych ho prý cestou zanesl Niedermayerovým, ti bydlí naproti Bembersovým. Inu, proč ne. Zvlášť je-li to dobrá zpráva. Oznamení o došlých penězích je skvělá zpráva: na poště ve vsi Prostřední si Rosa Niedermayerová může vyzvednout osm set padesát rublů. Hotový zázrak. Doposud se život na Sibiři s Niedermayerovými nemazlil a nedával jim důvod k radosti. Ani v nejmenším.

¹Blaze tomu, kdo tu a tam cos vybásnit si umí sám. (Z němčiny.)

Jak se sluší a patří, jako první zemřela babička Niedermayerová. Bože, smiluj se nad její duší. V si-
biřských lesích a bažinách neměla stará dáma život lehký ani příjemný. Ani blahobytný. Rozčaro-
vána svéráznými podmínkami, lehce skonala hned první zimu ve vyhnanství. O rok později zemřela
čtyřletá dvojčátka Rosy Niedermayerové. Holčička a chlapeček. Bože, smiluj se nad jejich dušemi.
Uprostřed třetí zimy zemřeli postupně sousedé Niedermayerových, všichni čtyři Schusterovi, které
Niedermayerovi vzali k sobě do chatrče kvůli teplu. Předpokládali totiž, že každý člověk přinese do
místnosti vlastní teplo. Čím víc lidí, tím víc tepla. Na pryčnách leželi jeden vedle druhého a navzájem
se zahřívají. Od smrti Schusterových žijí Rosa Niedermayerová a její nejstarší dcera Miriam v malém
domečku samy. Ve skutečnosti nelze chřadnutí, mrznutí a hladovění nazývat životem. Ve skutečnosti
nežijí, ale vyhasínají. Miriam se teď zrovna dostává do věku na vdávání, teprve zraje pro opravdový
život. Rosin syn Solomon s nimi nežije. Bydlí v družstvu v malém prasečím chlívků, v jedné domá-
cnosti s vepřem a šesti sviněmi. Naproti ohradě, hned vedle ohniště, si stloukl z prken postel, na níž
si stele vždy čerstvou slámu. Krb v chlévě družstvo pravidelně zásobuje dřevem, protože v chladu by
prasata mohla pojít. Pro potěchu jak prasátkům, tak sobě samému roztápí Solomon krb jako zkušený
topič, a dřeva nelituje. Prasata mají ve zvyku hodně jíst, krmivo dostávají každý den. Ale z prase-
čího žrádla si člověk může leccos urvat pro sebe. Obstojné podmínky drží mladého Niedermayera při
životě, udržují v něm čilého ducha. S čilým duchem dokáže Solomon pracovat. Pro koňáka Puškina
a dojičku Charitinu Gromovou je neocenitelným pomocníkem. A díky tomu, že hoch pilně pracuje,
podporuje předseda družstva Timofej Dzjuba tuto symbiózu. Nezavážež úst volu mlátčímú. Dzjuba ji
podporuje pod pohružkou, že se z chlívků nesmí vynést ani sebemenší ždíbec. To znamená, že si So-
lomon může z prasečích pochoutek ledasčím nacpat panděro, ale ani za nic si nesmí cokoli schovat
do kapsy nebo do pytlíku. To znamená, že své matce ani sestře nesmí obstarat vůbec nic. Ani tříšečku,
ani jediné sousto. Jeho matka totiž nepracuje, jeho sestra taky nepracuje, a už nikdy pracovat nebu-
dou. Zákaz mladý Niedermayer úzkostlivě dodržuje a do Schusterovic chalupy nechodí. Na návštěvu
k vlastní rodině nechodí. A do prasečího chlívků nepovolané osoby nepouští. Když někdo zaklepe
na dveře, nepustí ho dovnitř.

Ačkoliv mráz ještě štípe, na slunečné straně na střeších domů už netrpělivě tajou rampouchy.
U branky na dvorek Proni Plaksina se v měkkém tajícím sněhu vyvaluje jeho černé psisko. Proňa
vzdychá a chrchlá a belhá se po zápraží, jako by šel po cibulových záhonech, a koštětem z krátkých
větví očisťuje sníh z rohožky. Jdu kolem a zdravím ho.

„Ééé... vida, to seš ty... dlouho jsem tě neviděl. Přišels z lesa, jó?“ Proňa si dává košťátko do podpaží
a se sténáním vstává. Vida, má důvod postát a poklábosit.

„Já sám, jak vidíš. Přímo z lesa. Kdybys nám tak přišel na pomoc, chlapy tam potřebujem,“ odpovídám.

„Kdyby – chyby... Dzjuba chtěl, taky mě chtěl hnát do lesa, ale dyť vidíš, já mám ty záda,“ říká Proňa
svým plačtivým hlasem. „Ty záda...“

„Říká se, že na bolesti je dobrej bílej blín,“ povídám, co jsem slyšel.

„Říká se to... Leccos se říká. Ale na můj chrbát nic nezabírá. Co naplat... Nezabírá. Nic nepomáhá,
tak je to... A pak ještě, koukej, ukazováček mě pálí, jako bych ho strčil do ohně, mám na něm bolák.
A pomoc – žádná...“ říká Proňa žalostně a pohne prstem, pak složí ruce na břicho a dívá se na mě,
jako bych za jeho bolesti mohl já.

„Kdybys, Prokope, uměl nasadit koště na násadu, pak by sis při zametání mohl prozpěvovat – pěkně
s rovnějma žádama, úplně jak nějaký husar nebo pán – monsieur. A ty se tu plazíš po zemi a kňučíš,“
poučuju ho.

„Násadu... jo... jakpak by ne... násadu by to chtělo. Ale koukej, žádná taková násada není po ruce,
není ji... jářku... kde vzít. Mám se snad hned proto hnát do lesa? Vidíš, takovej už je život...“

Miša Bečková (1981) studo-
vala ekonomii a etnografii,
lotyštinu si osvojila mimo
jiné během opakovaných
studijních pobytů v Rize.
Kromě lotyštiny překládá
příležitostně také z polštiny,
angličtiny a francouzštiny.
Podílela se mimo jiné na an-
tologii lotyšských povídek
Krajinou samoty (2006).

Domku na konci osady se pořád říká Schusterovic dům, i když všichni Schusterovi už umřeli. I když v něm bydlí jen Rosa Niedermayerová se svou dcerou. Dům stojí bez střechy a krovu, bez předsíně i zápraží. To všechno stihli Schusterovi spálit. I dobrý laťkový plot a záchod. Z ulice k domku cestička nevede, brodím se zledovatělým sněhem. Děsivý, malý, šedivý domek je pokroucený a zmrzačený až hrůza. Obě slabé, nemohoucí, navíc polonahé a bosé Niedermayerové nejsou dřevorubci, už dávno nemají síly na to, obstarat si otop. Nové hospodyně kvůli němu už na všech čtyřech rozích domu odřezaly volné konce klád. Stavení tak drží jen silou vůle. Tisknu v dlani vzkaz, klepu na dveře a překračuju práh. Jakmile se za mnou zabouchnou dveře, zavaluje mě nesnesitelný zápach. Smrad ošklivě škrábe v krku a pálí v očích. V místnosti panuje příšeří, neboť světlo proudí dovnitř jen malou, matnou okenní tabulkou, zbytek okna je ucpán slámou a hadry. Stojím u prahu a čekám, až oči přivyknou šeru. Pak se rozhlížím kolem dokola a srdce se mi chvěje.

V místnosti nejsou velké pryčny.

V místnosti už není ani stůl, ani lavice, ani stoličky, dokonce ani škopek na vodu. Ani polička na stěně, ani sběračka na kolíku. Všechny dřevěné věci byly spáleny. Všechno, čím se dalo zatopit, bylo spáleno. I podlaha, podlaha ze širokých, tlustých cedrových prken byla vytrhána, rozřezána a spálena. Zbyla jen dvě prkna, natažená napříč místností, od prahu k oknu. Potřebu vykonávají obyvatelky boudy v podřepu na lávce, výkaly se hromadí ve sklepe.

Na prknech leží Miriam. Zabalená do hadrů a cárů leží na prknech Miriam. Je přikryta světle modrou, zmuchlanou dětskou pokrývkou, z níž čouhají cucky špinavé vaty. Miriamino tělo čpí kyselým mrtvolným pachem. Bože, smiluj se nad její duší. U dívčinyh nohou stojí pyšná, hýčkaná, štramácká paní velkoobchodníková Rosa Niedermayerová. Polonahá, na kost vyzáblá ženština s plochými, povislými ňadry, popelavou kůží, černými, dlouhými, mastnými vlasy. Z jejího přepadlého obličejce ční neuvěřitelně velký, plochý nos a blyští se dvě jasná bělma očí a bílé zuby. Holá záda překrývá roztrhaný, vypelichaný norkový přehoz, kolem stehén má převázan ušmudlaný, děravý froté ručník, hubené, hubeňoučké nohy jsou zabaleny do hadrů. Svůj vzhled, svou nahotu jako by si neuvědomovala. Hledí na mě planoucíma očima. Dívá se na mě hlubokýma, vyplakanýma očima a dává si prst na rty:

„Pssst... Miriam usnula.“

„Přišla vám depeše. Peníze...“ říká mi poté, co jsem udělal pár kroků po můstku. Natahuju se přes tělo mrtvé dívky a podávám matce papírek. Rosa Niedermayerová mi rve vzkaz z ruky a přikládá ho k začouzené okenní tabulce.

„Přijede!... Žije – Maxi, Maxi... Přijede za náma. Maxi! Já věděla, že žije... Tady, čtete! Čtete!“

Na oznámeních o poštovních zásilkách bývá malá, maličká kolonka pro zprávu od odesílatele: „Přijedu za vámi lodí. Objímám vás všech šest. Čekejte. Max.“ Hotový přízrak. Tenhle Max vstal z mrtvých. Dostal se ven z tábora smrti, z onoho světa. Taková událost se čekistům při práci stává více než zřídka – v jednom z deseti tisíců případů k tomu dochází, aby výjimka potvrdila pravidlo. Ano, toto je ten případ. Rosa mi bere vzkaz, vrhá se na kolena a pokládá papírek na dceřina prsa.

„Miriam, holčičko, otec si pro nás přijede... Vydrž, otec si pro nás přijede... Max... Jen vydrž...“

Nerad na tuhle příhodu vzpomínám, nerad o ní mluvím. *Aber hier, wie überhaupt, kam es anders, als man glaubt.*² Když o dva týdny později zplnomocněnec Timofej Džuba přivezl z Viduči poslané peníze, nebyly už Rose Niedermayerové k ničemu. Bože, smiluj se nad její duší.

Originál: Jākobsons, Valentīns. „Nestrādājama diena“. *Trejādas brokastis. Rīga: Pētergailis, 2005. 303–307.*

² Sotva budíž překvapením: co člověk míní, život změní. (Z němčiny.)

Pauls Bankovskis: Čeka, bomba & rokenrol

přeložil Michal Škrabal

Na přebalu knihy Pauls Bankovskis charakterizuje svůj v pořadí již pátý román následovně: „Román Čeka, bomba & rokenrol je věnován časům mého dětství – sedmdesátým a osmdesátým letům 20. století. Sexuální neuspokojenost spolu s pozoruhodným nedostatkem talentu daly vzniknout vpravdě výbušnému Molotovovu koktejlu – členovi Svazu spisovatelů, laureátovi oficiálních vyznamenání a čestných titulů, básníku Harijsi Miķelsonsovi. Ten je připraven přičíst svůj neúspěch jak činnosti mezinárodních spiklenců, menšin a zahraničních špiónů, tak strastem vytrpěným v dětství. Podezřelých věcí je skutečně mnoho – žije v době, kdy i stěny mají uši, v každém textu lze nalézt podtext a klepy znějí stejně uvěřitelně jako politické vtipy. Při četbě tohoto románu se stanete chytrějšími, pracovitějšími, šťastnějšími, spořádanějšími, zkrátka lepšími. Pokud si román nepřčtete, zůstane vše při starém. Ačkoliv...“

Román Čeka, bomba & rokenrol vyšel v Rize v roce 2002, o dva roky později se dočkal překladu do finštiny.

Docela nedávno se život Harijse Miķelsonse podobal soběstačným spojeným nádobám. Dny trávil obrážením hospod: ze Skříně do Božího ucha, od Kárlise k Chlebíčku. Když byl při penězích, dopřával si rižský balzám s vodkou, dřepěl ve Skříně a nadával na svou smůlu. Když měl hluboko do kapsy, spokojil se s pivem a zamířil do Chlebíčku.

„Co chybí takovému Ziedonisovi, Vācietisovi, Bērziņšovi, Rokpelnisovi,“ notoval si s podobně zarostlými, vousatými ochmelky, jako byl on sám. „Jedni ze sebe udělají živoucí klasiky a druzí, jen protože jsou mnohem mladší, musejí vzít zavděk pouhým talentem a slibnou budoucností. Takovej se vydávají knížky, cpou honoráře a státní ceny. Zaprodanci,“ ulevil si Harijs. „Všecko jsou to akorát svině, co lezou druhým do řitě!“

Jen Harijse Miķelsonse si nechtěl nikdo koupit ani mu nenabízel svou řiť. Hloupí kritici jej považovali za netalentovaného grafomana, zbytek lidí si nedokázal vzpomenout na jediný jeho veršík. Když se trošku napil a našel trpělivého posluchače, začal se srdcem svíraným bolestnou nadějí recitovat některou ze svých básní z takzvaného lesoparkového období.

„Slyš, / zas jeseň přichází. / Slyš, / strašný večer nadešel,“ odsekával básník verše nevýrazně kovovým „hlasem Majakovského“ a dojem ze slov podtrhoval boucháním pěsti do stolu.

„Kdo to napsal?“ předstírala nebohá oběť zájem. „Vācietis? Čaklais? Māra Zālīteová?“

„Na tom nesejde. Líbilo se vám to?“

„No, jak se to... ten strašný večer.“

Harijs pochopil, že se mu všichni smějí. Posluchači hned po prvních verších uhodli, kdo je autorem básně, a považovali za svou povinnost veršotepce ponížít. Když se po další recitaci spolu s nezbytným mlácením do stolu chystal Harijs namlátit i hulvátskému posluchači, požádal ho vyhazovač, aby se spakoval.

„Ať už tady nevidím ten tvůj smradlavej ksicht!“ křikl a vystrčil básníka ven z podniku. „Kozle jeden chlupatá!“

To nevdá, však toho všichni budou jednou litovat; kvůli živobytí si hlavu lámat nemusí, dá se s plnou vervou do svého životního díla; do poémy (juchůl ať už o tvarohu nebo o kefrů), do věnce sonetů, milostného hrdinského eposu, vlastenecké ságy; do třípytívého básnického diamantu; do celé kopy drahokamů, jež se stane úhelným kamenem Sebranych spisů Harijse Miķelsonse a jeho náhrobním kamenem.

Pauls Bankovskis (1973) je spisovatel a novinář, v současnosti jeden z nejpůvodnějších a nejproduktivnějších lotyšských postmoderních autorů. Od roku 1996, kdy debutoval sbírkou povídek Strom sv. Bokasīna (Světā Bokasīna koks), mu vyšlo osm románů a další dvě povídkové knihy. Ve svém díle se zamýšlí nad rolí literatury v dnešním světě, s oblibou experimentuje s různými literárními formami a hojně využívá intertextové odkazy. Doslova si libuje v mnohosti časových a dějových rovin, ve vnitřních monologech svých postav i v bohaté, s nepřehledností hraničící syžetové struktuře.

Dřepěl před domem starého vojáka, lenošivě se radoval z prvních jarních paprsků slunce, pokuřoval cigarety zn. Prima ze zásob Gleba Ivaniče, drobil bochníček chleba a házel kousky Cézarovi. Pes se smířil s básníkovou společností a po svém bývalém pánovi, zdá se, už netesknil. Ojetou a generálovi osudnou volhu Harijs prodal a pořídil si široké, červeným povlakem potažené dvojlůžko, neboli, jak je překřtil Jānis, sexodrom.

Všechno dopadlo neuvěřitelně dobře; to mi neříkejte, že tam nahoře, ve stratosféře, vedle Lajky, Strelky a ostatních kosmonautů-nebožtíků, na okraji zlatého obláčku na nebeském politbyru nesedí nějaký Einsteinovi podobný stařík, který všechen ten pozemský život pečlivě sleduje a diriguje; kdyby se generál nerozhodl skoncovat se životem, žil by Harijs Miķelsons i nadále z ruky do úst; s příslovečnou holou zadnicí; s vyplazeným jazykem by obíhal redakce novin a časopisů a žadonil by, aby mu otiskli pár veršů; nebo by si přivydělával psaním hloupých článků a výrobou křížovek do trhacích kalendářů; kdyby Klára nenatáhla brka a Gleb Ivanič se ve své stařecké senilitě a osamělém šilenství nerozhodl všechen movitý i nemovitý majetek připsat chudému pisálkovi, co by si počal?

Ta svině uměla docela obrazně popsat život ve společné cele: smradlavou záchodovou díru, u níž by musel Harijs spát, a sklíčující převahu, s níž by takového hošánka natotata proměnili v ženskou; skoro jako pámbů Adamovo žebro v Evu.

Funkcionář, který s Harijsem rozmlouval, mu několika slovy a docela prostými větami vylíčil novou zářnou skutečnost v tom nejlepším světle; Harijsovy hemoroidy se ze strachu a dlouhého sezení div neroztancovaly; pozoruhodný talent; skutečný mistr slova; cenu Lotyšské SSR by dostal raz dva; zatracenej chlap, měl víc nadání než Harijs Miķelsons.

„A teď si představ jinou situaci,“ zasmál se funkcionář, a i smích v jeho hubeném obličejí se zdál být sevřen porodními bolestmi a obrovským vyčerpáním. Vypadalo to, jako by toho nebožáka zevnitř užírala smrtelná choroba, cizopasnici, žaludeční vředy, zánět okostice, ledvinové kameny nebo všichni podnájemníci v lékařské encyklopedii dohromady; pod očima se chvíli co chvíli začernaly a zase rozjasnily temné kruhy, kůži křížem krážem brázdily vrásky podobající se chaotické pavučině. „Kdysi, ještě na základce, ses toužil stát příkladným sovětským občanem, stavěls ptačí budky, zpívals ve sboru a zabejval ses podobnejma hloupostma; přijali tě do komsomolu, ale do strany jsi vstoupit nezkoušel; proč? Přešla tě touha ublížit otci? Zpočátku to přeče bylo kvůli němu, nebo ne? Skoro jako v nějaký starořecký tragédii; konflikt a tak dál; bylo to to největší zklamání v tvym posranym, ubohym životě – jediná autorita, z tvýho ideálu se vyklubal vlastizrádce, imperialistickéj špión... a teď si představ: bydlíš v domě, legálně zděděným po Glebu Ivaniči, a možná i jezdiš v jeho zpráchnivělý volze a máš placený místo v místních novinách.“

„Ale...“ osmělil se namítnout Harijs, který se celý život vyhybal placeným místům, a způsobil již tak zmučené tváři další bolest.

Až dosud měl Harijs Miķelsons jedinou zkušenost se zaměstnáním (vysokoškolská praxe na venkovské škole se nedala počítat): v kotelně kulturního domu pracoval necelé tři měsíce; od osmi večer do osmi ráno nebo naopak; jednou měsíčně výplata a záloha, na konci roku třináctý plat; v první chvíli se mu zdálo, že navzdory všudypřítomnému mouru je to učiněná pohádka; když si člověk pohlídal, aby včas přiložil do kotle, nenechal vyhasnout oheň a vypařit všechnu vodu v kotli, mohl si dát šlofika a našel si čas i na partičku mariáše s natěračem Cejnem a elektrikářem Rūdolfsem. Plápolající oheň, Rūdolfovy kovové zuby svítící v pološeru, Cejnovy peprné vtipy, na zdí připevněné nápisy „Nezapínat, práce na lince!“, „Požívání alkoholických nápojů na pracovišti zakázáno!“, „Předložte propustku!“ a „Udržujte své pracoviště v čistotě a pořádku!“ daly vzniknout obzvláště poetické atmosféře, inspirující k ušlechtilým dílům, a když ještě Rūdolfš vytáhl harmoniku a spustil srdceryvné romance a Cejn z kuffíku vyndal a odšpuntoval „bombu“, Harijs už v duchu viděl a slyšel zárodky svých geniálních veršů; jenže poezie všechno pokazila; jednou v noci po delším hraní karet, několika láhvích vína a nekonečných romancích Harijs usnul a probudil se až časně ráno, když jím vztekla cloumal vrátný; venku se rozhostil mráz a náhle vychladlé radiátory netrpělivě čekaly na topiče, který usnul nevhod a který by je v daný okamžik nechal zrádně popraskat.

„Počkej, počkej. Bud' budeš mít uši nastražený, nebo pomašíruješ rovnou do lochu, jasný?“ zahnal funkcionář jediným povzdechem všechny Harijsovy myšlenky. „Čili kde jsme to skončili?“

„U místních novin.“

„Takže pracuješ v místním plátku, třeba jako korektor, ale to není důležité, klidně tam můžeš uklízet; od tyhle chvíle seš ctihodnej občan; občas si koupíš flašku a sezeš si svý přátele; patří ti velkej dům, stává se z tebe svědomitej hostitel; brzo vytvoříš neformální klub, literární nebo uměleckej svaz; pečlivě posloucháš, o čem lidi mluvěj, co je trápí...“

„Chcete, aby se ze mě stal práškač?“

„Tos řek ty; nezapomeň, co jsem ti říkal o Adamově žeburu; nebude ti přece zatěžko lhát; všichni spisovatelé lžou a zahejbaj svejmanželkám...“

Mikelsons zvadl; vzpomněl si na poslední skandál, po němž si Rudíte sebrala podprsenky a kombiné, bikiny a bílé sandály, vzala malou Alise, její medvídky a panenky, dřevěné kostky s písmeny a knížky, naskočila do taxíku a odjela; Harijs se několik dnů neukázal doma, jen mlhavě si vybavoval, jak zvrací a močí u cizích vrat (za popelnicemi, opřen o elektrické sloupy s cedulkou, na níž je lebka a nápis „Nelézt na sloup, nebezpečí úrazu!“) a spí v propocené posteli s úplně neznámou ženskou, která o sobě tvrdí, že se jmenuje Margarita.

„JAK MÁME VĚDĚT, ŽE UŽ NEJSI MRTVEJ?“ křičela Rudíte.

„Mrtvej?“ Pro Harijse byla tato hypotéza novinkou. „Proč mrtvej? Sbíráám materiály pro další básnickou sbírku.“

„DALŠÍ SBÍRKU?“ Rudíte div neochraptěla. „JAKOU DALŠÍ SBÍRKU? KDE SOU TY PŘEDEŠLÝ? SÁM SEŠ DALŠÍ BÁSNICKÁ SBÍRKA!“

Všechno přitom začalo tak pěkně a slibně; skoro stovka hostů, zvuky varhan na úřadě, večere při svíčkách, finská sauna a najaté dvojspřeží.

Pochopitelně, že se Harijs dopustil několika bezvýznamných chybiček; tak například večer po svatbě zapomněl v bazéně se saunou svatební prstýnek; všechno ale nakonec dobře dopadlo; jediný, kdo nepřestal kdákat o špatných znameních a neštěstí, byla Rudítina máti...

„...spisovatelé to tak přece dělaj: kecaj, pletou se druhejm do životů, podváděj, zapomínaj, a nakonec o tom všem napíšu,“ bručel oficír. „Není to tak snad? Těžko si představit odpornější lidi; všichni sníte jen o tom, jak frknout; s cizí ženskou, ke kapitalistům, to je jedno; nezávidim nikomu, kdo má v přízni nějakýho spisovatele; to je ještě horší než žít na malým městě, kde každej každýho zná...“

Harijs zůstal v prázdném a neútném komunálním bytečku, kde každá maličkost, každý krám v něm vyvolávaly vzpomínky na jakýs takýs začátek manželského života, který skončil tak nezdárně; zkoušel Rudíte volat; přemlouval ji, aby se vrátila, aby měla rozum, a snad i prosil za odpuštění; poprvé práskla sluchátkem, podruhé to vzala tchyně a řekla Harijsovi všechno, co si o něm myslí; už nesměl vídat Alise; jedině, co Harijse a Rudíte ještě spojovalo, byly alimenty; v pár okamžicích se život změnil v hromadu sraček; i Margarita, s níž Harijse odnedávna spojovaly romantické vzpomínky, musela nuceně nastoupit do léčebny pohlavních chorob v Moskevské ulici; v ponuré budově z umouněných cihel s pečlivě zamřížovanými okny, obehnané kolem dokola plotem s ostatým drátem, a s opancřovanými dveřmi; „Předložte propustku!“, „Nepovoláním vstup zakázán!“, Margarita byla do Harijse nepochybně zamilovaná až po uši; milovaly jej všechny ženy s výjimkou Rudíte; Margarita dělala pouze to, co si Harijs přál, krom toho většinou mlčela; a když otevřela pusu, mluvila v jednoduchých, nerozvížitých větách; nepoužívala ani velká počáteční písmena, ani kosmetiku; bohužel ani mýdlo, na rozdíl od Rudíte, která se teď Harijsovi zdála příliš vysoká, hubená a blondá; Margarita byla menší, s většími prsy a zadkem, s tlustýma nohama, ale boubelka to nebyla, měla celkem útlý pas; zdobily ji dlouhatánské naondulované lokny kaštanové barvy, krátkozraké nazelenalé oči, ostříhané nehty, jizva po císařském řezu a plné rty; kdyby Harijs nebyl básník, ale malíř nebo sochař, zpodobnil by Margaritu jako Evu z ráje ve všech možných i nemožných pózách; nezbyvalo než doufat, že Harijsovy romantické vzpomínky se zrodily ještě před její nemocí; ale na tom už teď tolik nezáleželo, neboť mu před očima strašila páchnoucí cela, záchodová díra a konec světa.

„...něco musíš platit ženě,“ pokýval funkcionář smutně hlavou; „Bez stálého příjmu to není snadný; nebylo by dobré dostat se do šlamastyky kvůli neplacení alimentů, co?“

Harijs Miķelsons souhlasně mlčel.

„No, co koukáš?“ Rozdrobený krajíc chleba byl sněden. Cézár hleděl na nového pána a naivně a do rácky vrtěl ocasem. Když shodě atomovku, máme stejně všichni po ptákách, vzdechl Harijs. Není to fuk? I ty, i já, i strana. Zdálo se, že pes mu ani za mák nerozumí, pochmurné myšlenky však běžely dál básníkovou hlavou. Někdo včera v noci vyprávěl, že objevili novou zbraň; asi Jānis; ten je pokaždý na větvi z podobnejch zpráv.

„Po celém světě zhasíná elektrika,“ vykládal.

„Co to žvaníš?“ zabručel ženský hlas; Elita, možná Velta.

„Zhasíná?“ zajímal se Harijs.

„Najednou; po celým světě.“

„Zhasíná elektrika?“ ozval se smích.

„Nechte toho, já se v elektrice vůbec nevyznám,“ opět ženský hlas; někdo zakašlal, zapálil si, nalil do skleniček, vrátil se ze záchodu.

„Já se bojím,“ dodala jiná žena.

„Nová zbraň masového ničení.“

„Zhasíná elektrika.“

„Jo, psychologická zbraň.“

„Vy ste ale nudný kretěni; proč je s váma taková nuda? Dejte dámě cigaretu!“

„Vysoko ve vzduchu nechaj vybuchnout silnou nálož, ve stratosféře nebo ještě někde jinde.“

„Atomovku?“

„Ty seš ale pako vypatlaný, co sem to kurva chtěl...“

„Možná že jo, ve stratosféře to vybuchne, vytvoří se magnetický pole...“

„To všude vyhazuje pojistky.“

„Sakra, nenadávejte, jo?“

„Hudba nebeskejch sfér.“

„Skoro.“

„Zajímavý.“

„Ahá.“

„Nic zajímavýho.“

„Představte si, co to je. Nic nepofachá; všecko pude k šípku.“

„Vobchody, špitály, autáky.“

„Všecko v prdeli.“

„Úplně všecko.“

„To teda není nic moc.“

„To je nuda.“

„Nic moc.“

„Nic moc.“ Harijs Miķelsons se zvedl, strčil ruce do kapes a vešel domů. Cézár ho doprovázel toužebným pohledem. Básník si sedl k psacímu stolu, nasadil do starého stroje Smith&Corona (chtělo by to koupit novou pásku) čistý list papíru a začal zuřivě ťukat do špinavých klappek.

4/79. Rīga. Mladý básník Jānis Auseklis v přítomnosti několika lidí rozšiřoval lživé pomluvy o sovětských ozbrojených silách.

Originál: Bankovskis, Pauls. Čeka, bumba & rokenrols. Rīga: Valters un Rapa, 2001. 111–118.

Inga Åbele: Léta lásky

přeložila Lenka Matoušková

Detaily všedního dne, mezilidské vztahy, současné Lotyšsko, křehké hranice mezi realitou, sny a vzpomínkami – to jsou typické znaky povídek Ingy Åbele a platí i pro Léta lásky z knihy Sniega laika piezīmes (Poznámky z doby sněhu, 2004). Tato povídka vyšla v italské antologii povídek evropských spisovatelů Racconti Senza Dogana (Povídky bez cla, 2003) a ve sborníku Lettische Literatur (Lotyšská literatura, 2005).

Když budeš ležet tiše a bez pohnutí, možná zaslechněš, jak pod okny pobíhají kentauři. Řekla jednou Emma, která teď stojí o několik městských čtvrtí dál na prahu luteránského kostela a čeká, až si ji vezmu. Ať se snažím sebevíc, nedaří se mi zaslechnout jediného kentaura. Za okny šumí vodoпад ulice. Slyším obvyklý hluk města, proudí do místnosti, pomalu se točí jako vír uprostřed světa a nakonec odtéká spolu s mravenci a šváby šterbinami ve dveřích. Na posteli u zdi spí moje neteř. Přemýšlím o všem možném a pozoruji, jak se spánek chladnými prsty dotýká obličej dítěte, jak se zachvěje v řasách nebo chvatně přelétne přes tvář jako nenadálý jas.

Nebylo vůbec lehké ji přemluvit, aby zavřela oči. Cítím, jak na mě Emma napjatě čeká na kamených schodech, kde vrány poskakují z kříže na kříž a do zčernalého sněhu se tiše snášejí zaprášené smrkové jehličky. A možná proto se řeč stočila ke kentaurům. Malá se zeptala, jestli na ně věřím, a já nevěděl co říct. A co o nich vůbec vím. Řekl jsem, že kentaur je napůl člověk a napůl kuň. Děvčátko se zamyslelo a dodalo, že jsou určitě modří. Nevím, kde se v tak mladém člověku bere taková jistota. Ale dítě bylo stále tišší a vzdálenější, světlo v jeho očích modřejší a strnulejší, až se nakonec víčka zavřela a spánek si dítě utrhlo jak ovoce.

Ale Emma lže, ona ví, že žádní kentauři nejsou, jenže já ji neumím přinutit k tomu, aby to přiznala. Brzy pochopí, že ani já nejsem a nebudu, a naštvaná a nesmírně smutná na schodech kostela rozdupá drahou výstřední kytku. Ale mně se nikdy nelíbily ženy, jako je Emma. Černý kabát upnutý až ke krku, křiklavá čepice z Osla a chůze – ta její chůze! Kolíbavá a umanutá, jako by se jí mezi nohama houpal příliš velký mužský úd. Jako by život byl řeka, která podemílá nohy. Ona si myslí, že vše dříve nebo později dospěje k anarchii. „Všechno tomu nasvědčuje,“ tvrdí. I kentaur je z jejího pohledu čirá anarchie a je div, že se nechala přemluvit ke svatbě v kostele. Možná proto, že jsem svědky chtěl vzít z ulice. Prvního, kdo půjde kolem! – zvolala a v tmavých očích se jí zablýsklo. Tato možnost ji nadchla a vzrušila. Bohužel kostel je kostel a Emma draze zaplatí za to, že se vzdala svých principů. Vnitřním okem vidím, jak její štíhlé prsty cupují červenou kytku a po prouzcích sloupávají stonek. Je mi to tak líto. Každou čtvrt hodinu do mě hodiny hlouběji a hlouběji zavrtávají svá tikající chapadla, bolí to, ale mně se přece nikdy nelíbily ženy, jako je Emma.

Já mám rád vysoké, světlolásé a veselé ženy. Takové, jako je moje sestra Kristýna, jejíž dítě teď hlídám, aby se ve spánku neskutálelo z postele. Když sedí v kuchyni a loupe brambory a zlaté vlasy jí splývají podél oválného obličej, ospravedlňuje všechno ušlechtilými pohyby loktů. Prochcané schodiště a závan sklepní zatuchliny, rozpraskanou podlahu, pach namrzlých brambor, sousedy, kteří se věčně hádají nebo souloží, skvrny od slunce na vyrudlých tapetách, tranzistorák na kuchyňském stole, a dokonce i šlágry, které kdyby zaslechla Emma, odporem by se rozskočila na tisíce jedovatých kuliček rtuti. Kristýna prostě přistoupí k oknu, jedním rozmáchlým pohybem rozhrne závěsy a usměje se na svět do prudké záře, ze které bolí oči. To stačí, aby Emminy svíčky pobledly a aby se rysy babiččina obličej podobného svašťelé bramboře na okamžik uvolnily v návalu lásky.

Inga Åbele se narodila roku 1972 v Rize. Po krátkém studiu biologie absolvovala v roce 2001 Katedru divadelní a televizní dramaturgie Lotyšské kulturní akademie, od té doby se soustavně věnuje literární tvorbě. Prosadila se ve všech literárních žánrech: vedle básnických sbírek vydává také knihy povídek a romány, značný ohlas (i v zahraničí) si získaly její divadelní hry. Za knihu Poznámky z doby sněhu (Sniega laika piezīmes) získala v roce 2005 prestižní literární ocenění, Výroční cenu za literaturu.

Povídky a hry Ingy Åbele se odehrávají v současném Lotyšsku, převážně na předměstích či na venkově. V centru spisovatelčiny pozornosti stojí komplikované vztahy hrdinů, běžných obyvatel současného Lotyšska, k realitě a k sobě navzájem. Pro autorku je charakteristický cit pro atmosféru, drobnokresbu detailů všedního života či přírody a jejich asociativní propojování s psychikou hrdinů.

Inga Åbele byla v roce 2006 hostem knižního veletrhu Svět knihy, v povídkové antologii současných lotyšských spisovatelů je zastoupena dvěma povídkami. Je překládána do angličtiny, němčiny, francouzštiny, italštiny, dánštiny, litevštiny a ruštiny.

Lenka Matoušková (1978) vystudovala na Filozofické fakultě UK němčinu a lotyštinu. V roce 2006 vyšel v jejím překladu román Albertse Belse Nespavost (Bezmięgs) a povídky Ingy Ābele a Gundegy Repše v antologii Krajinou samoty (2006). V současnosti připravuje z Ābeliny povídkové tvorby samostatný výbor.

Zaskřípou dveře a stará žena se vsourá do místnosti. Celé ráno je neklidná, protože dnes dostane důchod a v takové dny se budí už v pět, k předválečným šatům připne bílý límeček, na polštář položí občanský průkaz a jako vyprahlá loď' proplouvá tmou vstříc ránu. Jedině nekonečná trpělivost a čas mohou vytvořit něco takového z masa, žil a krve. Tiše brblá, přikryje dítě a podívá se mi do obličeje. Dýchá mi na krk a její dech je cítit po muškátech a hrozinkách. Ta vůně se rodí u ní ve skříni, kde ve spodním šuplíku leží album se snímky mladé, vysoké, světlolvasé a usměvavé ženy. Kristýna je po ní. Stejně nemohu pochopit, jak mohlo to tělo se svrastělou, povislou kůží stoleté želvy být někdy pevné a horké jako Emminy boky, když v noci ležíme přitisknutí těsně k sobě a stařena nás přichází zkontrolovat. Nakloní se nad postel a dlouho a vyčítavě tam stojí jako vrásčitý anděl se svící v ruce, kolem níž tma taje a mizí v zlatavé trhlíně jako černá čokoláda. Emma se chichotá do mého podpaží, chci ji hned, toužím po ní jako nikdy, ale u postele stojí prastará bytost se svící, mrmlá něco o neuklizeném kuchyňském stole, nezastrčeném bezpečnostním řetízku a dívkách, které jsou dneska jak coury. Emma se směje, ale já chci bohyni pomsty říct, že to už stačí, že nenávidím tuhle dobu, která ničí všechno pěkné mezi námi, a já se toho nechci účastnit. Pak se stará erínye otočí a šoupajíc bačkorami se vytratí z voňavého, tmou naplněného pokoje.

I teď mi dlouze hledí do tváře. Oči mám pevně zavřené. Protože nechci odpovídat na její ustavičné otázky o rozbitém podšálku nebo o tom, kde se moje sestra tahá už zas třetí den. Všechno důležité jsme si pověděli během dlouhých let, pomalu to mizí z povrchu zemského a stále řídkěji se v našich očích zableskne vědomí něčeho jiného, než je chléb, který jsem zapomněl koupit, nebo bolest, co užívá kosti.

Stařena těžce vzdychne, jako by jí na šiji spočívala celá hora, a pomalu se vleče z pokoje do kuchyně, kde v rohu stojí její postel.

Svět je přesycen vášní, není pro ni místa, kde by mohla ulehnout a zemřít. V noci za všemi stěnami skřípají postele a vržou matrace, výkřiky se střídají s horkým, rychlým dechem, zповědi opilců s naplno puštěnými výukovými kazetami angličtiny, a tenhle rámus ona poslouchá smutná a prochládlá pod bílým prostěradlem se záplatovaným středem. Nezávidí sílu, kterou kolem sebe šíří rozsvícené reflektory aut a boky mužů, nezávidí nic a nic už si ani nemyslí. Jen občas v ní ještě vzplane hrdost, která postupem času shořela na uhel, proti nezaslouženému, nestydatému tichu, třeba tehdy, když vejde do pokoje, kde si hraje Kristýnin syn se svými spolužáky. Vzduch je horký od jejich mrštných, chlapeckých těl a špinavých drobných prstů, od jejich červených rtů, pronikavého smíchu, a hlavně od nestydatého mlčení a pohledů. To pak musí utéct jako služka, která se dopustila krádeže, a svou blízkou smrt musí skrýt pod polštářem jako potupné tajemství. Kristýna se domů vrací k ránu, šaty má načichlé kouřem a voňavkami, na jejím teplém rameni se stará konečně může vyplakat a útěchu odmítat slovy: To všechno je teď pro moje dobro. Čím víc se mě zříkáte, tím je to pro mě lehčí.

Já ležím a neslyším ani jediného kentaura, ale nejasně si začínám vzpomínat na jedno ráno, kdy jsme s babičkou jeli autobusem plným lidských dechů do Pasvalysu k jejímu Vytautasovi. Autobus se třese a rachtá, jak se žene nažloutlými litevskými rovinami. My se sestrou sedíme na babiččině klíně jako v měkké teplé míse. Řidič si zapaluje jednu od druhé, autobus se plní hořkým kouřem, který občas protne slabý průvan. Pole jsou strnule klidná, obloha jak cáry roztrhaného ubrusu a autobus křečovitě brzdí u žlutých domků, kde si v zahradách pod smrky vykračují krocani s červenými krky, které jim mrznou v ledovém větru.

Babička jede do Pasvalysu, aby řekla svému Vytautasovi, že jejich jedinou dceru, naši mámu, si vzala řeka. Ale Vytautas nepřichází a já se musím dívat do babiččiných velkých, vráskami obklopených očí. Zračí se v nich zvláštní šed'. Léta lásky, říká. A teď...

Cestou zpátky se na nás snáší snůh.

U dveří někdo zvoní. Otvírám oči a vidím nad sebou obloučky obočí malého děvčátka. Je podobná starým erínyím. Moje máma jí určitě byla také podobná. Přepadá mě nesnesitelné rozechvění. Jako dnes ráno, když jsme se se stařenou střetli na prahu a já, hnán zvláštní, nečekanou silou, jsem k jejímu i svému překvapení na její svaštělé rty přitiskl svoje, jako bych chtěl proniknout zpátky. Tam, kde nám bylo dobře, tam, kam už to nejde. Tam, kde se ještě nikdo nikoho nezřekl.

Znova zvoní zvonek. Čekám, až se šoupavé kroky z kuchyňského kouta přišourají ke dveřím. Ale v celém domě vládne strnulé ticho. Na celém světě není ani žádný kentaur, ani erínye. Musím se zvednout sám. Bojácně nahlédnu do kuchyně. Je tam jenom malý, scvrklý raneček pod záplatovaným prostěradlem a takové ticho, že je možné rozlišit každý zvuk a zasadit ho do květináče jako kytku.

Za dveřmi stojí pohledná, světlovlásá pošťačka, která se polekala, když spatřila můj výraz. Děkuji, říkám, podepisuji místo babičky příjem důchodu a táhnu pošťačku do pokoje. Dneska mi umřela babička, sestra je děvka a nestará se o svoje děti, dám vám všechny tyhle peníze, jen když se posadíte tady u toho roztomilého dítěte a já si na minutku odskočím. Vám babička určitě taky říkávala, že se děti nesmějí nechávat o samotě, jinak že je klekánice vymění za čertovo dítě s obří hlavou a velikánskýma očima, jenže já se teď nutně potřebuju s někým sejít!

Venku je blátivé počasí, ale já se nevyhýbám sněhu, kterým mě zdraví lavina aut, dokonce přiklekám k vyhladovělému psovi, který zakňučí a vyčítavě mi pohlédne do očí. To je ono tísnivé ticho, které sblíží v tomto bahnitém, studeném světě. Je vždycky vedle nás, na vzdálenost jednoho kroku. Emma si s ním umí dobře poradit, ačkoli se mi nelíbí ženy, jako je ona.

V kostele mě pozorují s nedůvěrou, u oltáře se mě pokoušejí zadržet, ale já jdu dál, hnán temným pudem jako saracén, prohlašuji, že srovnám tenhle zatracenej kostel se zemí, pokud mi neřeknou, kde zůstala ta dívka, co čekala na schodech. Kněz v sakristii se mě mírným hlasem ptá, jestli ta dívka držela v ruce červenou kytku. Myslím, že ano, odpovídám a zvedá se mi nálada. Jestli myslíte tu, tak ta se před hodinkou vdala.

Ach, Emma, moje Emma. Sedím na lavičce u kostela a cítím, jak mi vlhko pomalu proniká až na kůži. Vítr prohání vzduchem křehké vločky. Umím si představit, jak vypadaly její oči, když přistoupila k prvnímu kolemjdoucímu, pohlédla vzhůru a na jejím horkém, uplakaném obličejí tál sněh.

„Mohl bys mě milovat?“ ptá se ho. „I kdyby to mělo být jen na jeden den?“

Ano, Emmo, teď jsem opuštěný kentaur, jehož oháňka nikdy nechápala, co chtějí uši, ale současně jsem na tebe hrdý, je to všechno přesně v tvém stylu a upřímně řečeno jen velmi hloupý kolemjdoucí by s tebou nešel k oltáři. To se mi honí hlavou, když pokradmu pozoruji svou nahou babičku. Ukázalo se totiž, že pošťačka je rozumná žena, a zatímco na mě čekala, otevřela okno, aby duše mohla vylétnout ven, a na víčka mrtvé položila dvoulatovky z posledního důchodu, takže ji teď můžeme umýt.

Stařena nás všechny klamala, jenom obličej vypadá sešle jako deník století, který se hodí tak na podpal, zato nohy má štíhlé a pevné, nadra bílá a její klín září jako květ lilie. Uctivě na něj hledím jako na cenu, která mi byla udělena coby poslední zážrak, když ruce už jsou složené a všechno je ztraceno.

U dveří někdo stále zvoní a zvoní. Probouzím se do hlubiny šedého dne. Dítě sedí na posteli, oči má ještě plné modrého světla spánku a v rukou drží plyšového medvídka. Od dveří je slyšet šoupání bačkor a mrmlání. Stařena jako vždycky říká, že všechny ženy jsou teď coury a že se mám konečně zvednout z postele, protože mě právě jedna taková hledá.

Na chodbě stojí Emma s červenou polámanou kytkou v ruce. Nechám ji, ať mě mlátí, šílený radostí a šťastný jak blecha a říkám, že jsem doopravdy, vážně, PŘÍSAHÁM, usnul, když jsem čekal, až pod okny poběží modrý kentaur.

Originál: Ābele, Inga. „Mīlestības gadi“. *Sniega laika piezīmes*. Rīga: Atēna, 2004. 289–299.

Knuts Skujenieks: Básně

přeložili Petr Borkovec a Michal Škrabal

Knuts Skujenieks (1936) je lotyšský básník, překladatel a literární kritik. Studoval filologii na říšské univerzitě, roku 1961 absolvoval Literární institut M. Gorkého v Moskvě, poté pracoval jako novinář a redaktor. Při domovní prohlídce v roce 1962 byl u něj nalezen svazek Britské encyklopedie, za což byl exemplárně odsouzen na sedm let do gulagu v Mordovii. V roce 1989 byl rehabilitován a stal se předsedou lotyšského PEN klubu. Debutoval až roku 1978 sbírkou *Lirika a hlasy (Lirika un balsis)*, od roku 2002 vychází jeho dílo v sebraných spisech. Spolu s *Uldisem Bērziņšem* a *Leonsem Briedisem* je Skujenieks jedním z nejvýznamnějších současných lotyšských překladatelů, skutečným polyglotem, překládajícím z několika desítek jazyků včetně češtiny.

Petr Borkovec (1970) je přední český básník a překladatel poezie. Studoval obor český jazyk a literatura na Filozofické fakultě UK. Od roku 1992 dodnes pracuje jako redaktor revue *Souvislosti*, kromě toho je v současnosti šéfredaktorem *Rukopisu* – časopisu Literární akademie Josefa Škvoreckého, kde také vyučuje. Věnuje se svobodnému spisovatelskému povolání, překládá, zejména z ruské poezie, podílel se rovněž na antologii *15x poezie Lotyšsko* (2006).

Báseň *Knoflík* vznikla v roce 1964 v sibiřském lágru, v němž Knuts Skujenieks, dnes živý klasik lotyšské poezie, strávil sedm let. Je součástí sbírky básní z gulagu *Setba do sněhu (Sēkla sniegā, 1990)*, z níž vyzařuje nejen neokázalá duchovní síla, vnitřní svoboda a láska k člověku, ale také jemný humor a ironie. Báseň „*Malá je moje země*“ (1980) je z doby, kdy se Lotyši začali stávat ve své vlasti menšinou a jejich osud visel na vlásku.

Ukázky z tvorby Knutse Skujeniekse byly u nás publikovány v antologii *Les duší* (2001) a *15x poezie Lotyšsko* (2006).

Poga

Kā ķirsīs, kurš galotnē sargā
Pēdējo pārpalikušo ogu, –
Tā es sargāju sadilušajā kreklā
Vienu vienīgu pogu.

Kad vairs nav ne suvenīru, ne cerību
Un kad nasta kļūst aplam grūta,
Es azotē paknibinos gar pogu,
Kura ir tevis šūta.

Par spīti gadiem un badiem,
Par spīti sniegiem un miegiem,
Tu mani piediegusi caurumainajai dzīvei
Ar mīlestības un mūžības diegiem.

Nakts dienu pieveikusi. Es raugos
Vienā vienīgā gaišā logā.
Tas nav logs. Mūžs mans uz krūtīm deg
Tevis iešūtā pogā.

Maza mana tēvuzeme

maza mana tēvuzeme
divu roku platumā
mīļa mana tēvuzeme
divu roku siltumā

dziļa mana tēvuzeme
visa mūža garumā

Knoflík

Jak třeseň, která v listech střeží
poslední třešni ze všech sil –
tak střežím knoflík na košili,
jediný, co mi zbyl.

Když bezútěšnost, hrozná tíha
minulost s budoucností mísí,
na prsou mnu si v prstech knoflík,
cos přišila mi kdysi.

Navzdory únavě všech let,
vzdor hladu, ledu bytí,
s životem svázala jsi mě
věčnou a láskyplnou nití.

Noc zmohla den. A přede mnou
jediné okno svítí tmou.
Ne, okno ne. Můj život plane
v knoflíčku tebou stehovaném.

Malá je moje země

tak malá je moje země
jak dvě ruce bezbranné
tak milá je moje země
jak dvě ruce podané

tak hluboká je má země
jako jeden celý život

Originál: Skujenieks, Knuts. „Poga“, „Maza mana tēvuzeme...“. *Es pabiju tālos ciemos. Vilnius: Lietuovs rašytojų sąjungos leidykla, 2004. 28, 196.*

Imants Ziedonis: Epifanie

přeložili Radegast Parolek a Vladimír Smetáček

Básně v próze nazvané „Epifanie“ filosoficky i publicisticky zachycují rozmanité paradoxy života a patří k uměleckým hodnotám, které přežily sovětské období. Podle svědectví jejich překladatele Radegasta Parolka je české nakladatelství tehdy odmítlo vydat jako ideologicky podezřelé dílo jednoho z „baltických divousů“.

Ukázky z Epifanií a z další Ziedonisovy tvorby vyšly česky v antologiích Les duší (2001) a 15x poezie Lotyšsko (2006).

Neměj zbytečně strach...

Neměj zbytečně strach. Lístek jsem ti koupil, a tak máš právo sedět vedle mě. Nikdo tě nevyžene, jen klidně sed'.

Ne, paní, tohle místo není volné. Sedí na něm můj duch a má na to právo. Ano, vypadá jako kabát, ale je to můj duch. Že má být ve mně? Ovšem, mám ducha také v sobě, ale i tenhle je můj. Já mám dvě duše. Vy zase máte dvojnásobné tělo. Často jste mě svým tělem vytlačovala a zabírala jste dvě místa. Dnes račte dovolit, aby tu seděl můj duch.

Ano, vytlačujete tělem. Znáám vaše tělo z trolejbusu a z fronty v obchodě. Víím, že svým tělem umíte bojovat za své tělo.

Vloni v létě můj duch ochořel. Scházelo mu teplé moře a trochu jižního slunce. Ale poukaz na jih jste získala vy, mého ducha vytlačilo vaše tělo. Vaše tělo si chtělo hovět v ráji všech těl, u Černého moře. Můj duch a já jsme zůstali přes léto ve městě a k moři jsme jeli až v zimě po sezóně, přestože můj duch tehdy léto potřeboval. On po něm nejen toužil, on ho opravdu potřeboval.

Jen klid, nevzrušuj se. Máš právo tady sedět! Tahle paní se nestydí hrát nám na nervy. Tělo se nikdy nestydí. To jenom baletky a gymnastky nemají tělo, ale tvar duše. Proto sed' klidně a neztrácej jistotu! Ta dovolená byla přece úplná maličkost.

Ovšem vy jste mě vytlačila i z obrazu. Prodrala jste se dovnitř a já zůstal mimo rám. Tehdy jste kohosi znala v úřadu pro rámy. Vaším známým se líbily rámy. Podle nich by vůbec celý život mohl být samý rám. A v rámu se jim nejvíc líbilo tělo. Tělo k poplácání. K osahání. Nemyslíci tělo. Je snažší namalovat krávu než dojičku. A tak jsem zůstal mimo rám.

Vy jste uvaděčka? Prosím, zkontrolujte si, že čísla lístků a míst souhlasí. Ano, tohle místo je obsazeno, sedí na něm můj duch. Vííte, spisovatelé a umělci mají nárok na větší obytnou plochu. Co myslíte, kdo má tenhle nárok: tělo, nebo duch? Prosím vás, řekněte té paní, ať tu nesedí, vždyť mi ho rozmáčkne. Vytlačí i ducha z mého ducha.

Ovšemže mohu vzít svého ducha zpátky, dovnitř. Lidé, kteří žijí s duchem uvnitř, jsou velmi pohodlní. Mají svou květinovou zahrádku v sobě, svou revoluci v sobě, v sobě mají také svou Bibli a svou šibenici. Ale já to mám všechno mimo sebe, hned vedle, a náhodou to vypadá jako kabát. Ale v podstatě je to má květinová zahrádku, moje revoluce, moje Bible a moje šibenice. Proč by můj duch nemohl navenek vypadat jako kabát? Ježíš Kristus měl prý také ducha mimo tělo, jako svatozář kolem hlavy. Majakovský nosil na krku zelenou okurku a svého ducha vláčel s sebou jako oblak v kalhotách. Proč by můj duch nemohl chodit v podobě kabátu a sedět vedle mě v kině, v divadle a na pódiu?

Ostatně, paní, vy jste mě vytlačila i z tribuny. Jednou jsem hovořil na schůzi a vy jste se protlačila k řečnickému pultu, jako bych tam vůbec nebyl. Byla jste velice hmotná, stále jste mluvila jen o produkci masa, o perspektivě mas, dokonce jste i dýchala velmi hmotně, jako by vám docházel dech,

Imants Ziedonis (1933) je lotyšský básník a prozaik. Absolvoval dálkové studium lotyšské filologie na řížské univerzitě a literární kursy v Moskvě, pracoval jako silničář, učitel, knihovník, redaktor a tajemník svazu spisovatelů, v devadesátých letech byl poslancem. Jeho první básnické sbírky Písek země a snů (Zemes un sapņu smilts, 1961) a Dynamit srdce (Sirds dinamīts, 1963) souzněly s dobovou poezií, zejména s tvorbou Ojārse Vācietise. Název sbírky Vcházím do sebe (Es ieēju sevī, 1968) výstižně charakterizuje celkové zvnitřnění lotyšské poezie, které se prohloubilo v době brežněvovské stagnace od konce šedesátých do počátku osmdesátých let. Ziedonis se tu staví proti dogmatickým přístupům k umělecké tvorbě, existenciální otázky vnímá prismatickým protikladů, překvapuje nečekanými paradoxy. Později svou tvorbu harmonizuje, zdůrazňuje rituál práce a pozitivní etický program, hledá opory v historické paměti národa a folkloru.

Radegast Parolek (1920) se systematicky věnuje lotyšské, litevské a estonské literatuře od roku 1952. Knižně vydal řadu překladů, například výbor z poezie Jānise Rainise Daleké ozvěny (1982), pohádky Kārliše Skalbeho Jak jsem plul ke Královně Severu (1983), národní epos Souboj nad propastí (1987), milostnou poezii lotyšských básníků v antologii Nádherné stromy lásky (spolu s Vojtěchem Jestřábem, 1988), antologii lotyšské a litevské lidové poezie V kruhu krásy (1998) a průřez lotyšskou poezií Les duší (2001). Je autorem odborných publikací: z baltistiky jsou to především Srovnávací dějiny baltických literatur (1982) a samostatné monografie věnované litevské a lotyšské literatuře (1996 a 2000). V roce 1989 založil na Filozofické fakultě UK obor litevština a o rok později i obor lotyšština. Je nositelem nejvyššího lotyšského a litevského státního vyznamenání (1997 a 1996), zahraničním členem Lotyšské akademie věd (1995) a doktorem honoris causa Lotyšské univerzity (1991).

Vladimír Smetáček (1939) je rusista a psycholog, překladatel z angličtiny a lotyštiny. Publikuje práce z oboru psychologie čtení a zabývá se rovněž informatikou a teorií textu. Ve spolupráci s Radegastem Parolkem překládal díla Ziedoniso, Čaklaisova a Auziņšova, je podepsán i pod básnickou antologií 15x poezie Lotyšsko (2006).

takže jsem radši zmlknul. Od té doby když vidím řečnický pult, připomíná mi sud slanečků, sud okurek, kád' kyselého zelí. To vy jste mi zkysala tribunu. A já se teď vracím na začátek: sudům slanečků a kádím okurek vracím ducha.

A napříště budu všude zabírat dvě místa – pro sebe a pro svůj kabát, který je také mým duchem a mou druhou duší.

Jen klidně sed', nevzrušuj se! Máš na to právo. Ta paní to stejně nepochopí.

Pocit mostu...

Pocit mostu. Chůze po vodě. Chůze po měsíčním paprsku, po světelné cestě na hladině. Chůze po kruzích na vodě, po ledové tříšti, po třpytu větru. Kachny přelétají, přelétají včely, za nocí netopýři. Já přecházím.

Věřím, že lze kráčet po odrazech. Po odrazech borovic, puškvorců a dubů v řece. Přecházím po tvém odrazu.

Tvé „přijd!“ je jako odraz, tvá ruka zvednutá na pozdrav se spouští přes řeku až do mého ořeší.

Oheň u tvého stanu vrhá odraz přes řeku. „Pojď!“ slyším z druhého břehu. Je to hlas, nebo ozvěna?

Jen to zkus v půli cesty zapochybovat – mnozí se tak utopili. Stíny a odlesky, šepot, řeka jakoby zamrzlá i nezamrzlá, zdánlivě pevný můstek, snad měsíční stezka na vodě. (Jdi už, jdi! Někdo tě odamtud volá.) Přešel? Jako by přešel i nepřešel, jako by vítězně jásal i volal o pomoc.

Tak chodí člověk k člověku. A nikdo neví, zda přešel. Není koho se zeptat. Kdosi šel, ale nedokázal přejít, jiný přešel, protože věřil. Oba šli po stejném odlesku na hladině. Jeden vystoupil do nebe, druhý sestoupil do pekla – oba šli za stejným: „pojd!“.

Ti, kteří chodí po dřevěných a železobetonových mostech, odcházejí a vracejí se – vysoko nad řekou, která jako by nebyla. Kdo chodí po odrazech, po stínech a odlescích, po vůni střemchy na vodě, ten se už nevrátí. A nikdo neví, zda dojde, či nedojde.

Nad hladinou zanechává jen výkřik radosti či strachu.

K člověku nevede žádná lávka ani most. K člověku lze dojít jen po odrazech.

Originál: Ziedonis, Imants. „Nekas, tu neuztraucies!..“, „Tilta sajūta...“. *Epifānijas*. Rīga: Nordik, 1995 (podle vyd. z r. 1978). 64–65, 142.

Liāna Langa: Věci

přeložili Petr Borkovec a Pavel Štoll

Jedna z nejvýznamnějších současných lotyšských básnířek Liāna Langa považuje za svého současníka básníka ze 17. století Johna Donna, stejně jako Josifa Brodského. V její tvorbě se stýká domácí kontext se světovým, reflexe vlastního nitra se střídají s pronikavými pohledy na svět, přítomnost splývá s minulostí, okamžik se stává věčností.

Mamince a babiče

Pomalů se ke mně navracejí věci:

Vítr zas chladivě hladí maminčinu tvář, je jí devatenáct.
Pára z prádla v neckách pluje do budoucnosti, vážne však
v kaštanu za zamlženým oknem. Začíná zpívat,
proměněna v drozda. Štěbetá, hvízdá. Čas
uplynul. Podobá se výsměchu. Podobá se
mým rysům, očím, zubům. Vše, co kdysi vybledlo
jak skvrna od červeného na ubrusu, přichází zpět a touží,
aby se stalo slovem. Vrací se jak slunce. (A práce,
které denně konáme.)

Věci pořád přicházejí:

Podívej, ve dveřích panenka. Krajkové světlo se v temném sloupci páře.
Tak snadno roznicená paměť k sobě vábí přízraky,
ve smyčkách vibrují na nekonečné šňůře. Ty věci jsou teď
holé, zamyšlené. Kušte! hrátky a vyrušený popeli.
Vzpomeň si, panenka, byla jsem tvým doktorem
a švadlenou, mluvíme-li o šatech.
Pamatuješ si víc a teď o tom přicházíš vyprávět,
tvoje němota je výmluvnější než poezie.

Pomalů ke mně přicházejí věci:

Hvězdný paprsek se láme na babiččině čele. Hluboce spí,
odpočívá. V místě, kde jsme obě dosud malé.
Je tam dědeček, hajný, seká trávu. Na tebe si teprve
myslí. Dokola tiše stojí břízy jako stráž,
jejich vrcholky se noří do sladkého nebeského plazmatu.
Potom zeměkoule udělá kotrmelec a zavlní se,
zavlní se plazma. V tvém prvním výkřiku slyším,
byli jsme spolu, náhle nás rozdělili. Bylo třeba
plakat? Venku je chladno. Moknou plenky u studny,
podzim letos přišel brzy. Dovol mi, prosím, teplým dechem
rozpustit škraloup ledu v plechové míse.

Věci pořád přicházejí:

Oči si vytírám jemným skleněným pískem, hrubou solí,
to jsou ale věci, které na mě pohlížejí jakoby ze strany,

Básnířka Liāna Langa (1960) se narodila v Rize, studovala dálkově na Filologické fakultě Lotyšské univerzity, v první polovině devadesátých let žila v New Yorku, kde absolvovala filozofii a moderní americkou literaturu. Překládá z ruštiny a angličtiny, vlastní poezii publikuje od roku 1988. Vydala celkem tři básnické sbírky: za knihu Tady je nebe, tady ciferník (Te debesis, te ciparnica, 1997) získala Cenu Dnů poezie (1998) a sbírka Zatrub, Štírel! (Iepūt taurītē, Skorpion!, 2001) byla vyznamenána Výroční cenou za literaturu (2002). Zatím poslední sbírka z loňského roku se jmenuje Sešit antén (Antenu burtnīca). Originální a myšlenkově náročná tvorba Liāny Langy se soustřeďuje na kategorii času, zejména kontrast mechanického času hodin a individuálního vnitřního času, ve druhé sbírce se připojují i prostorové kategorie „nahore-dole“. Básnířka často uvádí konkrétní rižské realie, věnuje se sociálním a kulturním tématům. Ukázky z její tvorby vyšly v českém překladu v antologii 15x poezie Lotyšsko (2006).

nezhojenými ranami. Zakryty herbáři otisků prstů,
které domácí duch leští kapesníkem – tento popelník,
pletací jehlice, které pronikly slezinou času,
jsou tak nekonečné, že jediné, co upletou –
v transu opakující pohyby pletení – je obzor. Od začátku
do konce a zpátky. Na konci stvoří smyčku.

Pomalu se ke mně navracejí věci:

Modré, ohlodané školní pravítko. Dá se jím
ted' změřit vzdálenost mezi živými
a mrtvými a to, co zbývá, když horoucí
les je jako omámený a v bezvědomí kuká. Starou
vařečkou lze míchat řídkou mléčnou polévku nebeské klenby
a dívat se, jak měsíc dlouze taje, kousek másla,
a rty se dotknout věčnosti, trochu ochutnat.
Jak myš chycená do pasti se zmítá,
zoufale piští a – samozřejmě – neví, co ji čeká.
Věci pořád přicházejí:

Snop paprsků je obkličuje, vrhá na plátno,
kde je právě postříbřený obraz, v tenkých vrstvách
se mi ten popel sype do klína. Okolní tmě prý šeptá,
že Fénix opět vzlétl. Otřepává se,
v zobáku prý svírá zprávu. Ano, podívejme, kde jsi, tak před
třiceti lety, a tvá ústa se smějí, odmítají mluvit.
Ovšem polena se rozpadají na polínka, pak přátelské gesto
směrem k ohništi a film končí. Tři pomlčky
na plátně, osvobozené od slov.

Pamatuješ, jak jsme spolu zakopali tajemství
na dvoře u plotu? A jak jsme skleněnými střepy zahrnuli
to, co bylo důležité: postýlku chrousta z chmýří pampelišky,
mrtvého motýla a místo, kde bylo nejdrobnějším písmem
napsáno: *Přešťasten ten, kdo nachází.*

Už v dětství jsme milovali bezcenné věci, věděli jsme,
jak ukrýt před cizími tu část sebe, již sarkofág tak
štedře přijal do náruče. Léto nám potom
diktovalo mlčet a země se otevřela. A byla dokořán, celá.

Pomalu se ke mně navracejí věci:

Roční doby otvírají okenice jako dopisy.
Opírám se o křehké znaky textu. Tak opírá čelo
Hebrejec o Zed' nářků. Vy, věci, jste mě naučily
vidět a poslouchat, jak dýchají kamenné okamžiky.
Vy, věci, jste mě naučily být a postavit boudu na břehu
řeky smrti. Tady, kde se nad střechami houfují louče zapadajícího slunce
a ciferníky sní o bláznivém čase. Kde vlaštovka
mísí bílou hlínu se slinami a rozumí teplé římse.

Originál: „Lietas“. *Iepūt taurītē, Skorpion! Rīga: Jaunā Daugava, 2001. 49-51.*

Gunars Saliņš: Mladý silák

přeložila Marta Běťáková

Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 vyvolala v Pobaltí vzpomínky na sovětskou okupaci těchto zemí v roce 1940. K vlně protestů se tehdy připojili i lotyšští básníci, například Gunars Saliņš v newyorském exilu.

Prezident Spojených států amerických „ostře odsoudil vpád sovětských vojsk do Československa, ale zároveň oznámil, že Spojené státy neučiní v této věci nic, pouze se ujmou vedení protestních akcí v OSN“.

„...Arcibiskup z Canterbury zahájil ranní sezení na konferenci v Lambethu tím, že požádal přítomné účastníky, aby se u Boha přimluvili, za Československo v jeho neštěstí a za mír ve východní Evropě.“

(The New York Times, 22. 8. 1968)

Uprostřed New Yorku

sedí na kameni

mladý silák.

Co jen by nezvládl:

kopce zpřevracet!

stromy vytrhat!

moře si přes rameno přehodit!

města nosit pod paží!

Ale ne!

Je to nepochopitelné:

sedí

na obrubě vyschlé fontány ve Village parku

a drnká

na kytaru.

Známe ho:

Narodil se a vyrůstal ve vyhnanství,

ale učil se v lepších tradicích –

má světlé vlasy pasáčka, roztomilou tvář –

jedním rázem

uměl roztrhnout

medvěda

vejpůl –

ale co je mu to platné:

medvědi v zoo jej milují,

jedí mu z ruky...

Na deset mil

uměl vystřelit

komárovi levé

oko –

Gunars Saliņš (1924–2002) je lotyšský básník. Po absolvování učitelského institutu v Jelgavě roku 1944 emigroval do Německa, kde pracoval jako učitel, překladatel a novinář v lotyšském utečeneckém táboře. V roce 1950 odjel do Spojených států, vystudoval zde psychologii a sociologii a od roku 1955 působil jako profesor v New Jersey. V té době se spolu s Linardsem Taunsem stal nejvýznamnějším představitelem newyorské skupiny lotyšských básníků a výtvarníků Pekelná kuchyně (Elles ķēķis), jejíž počátky zaznamenal ve svých pamětech. Nadšeného přijetí se dostalo jeho sbírkám Černé slunce (Melnā saule, 1967) a S setkání (Satikšanās, 1979). Jsou věnovány bolestnému údělu lotyšského exulanta, jeho místu ve světě a citovým vazbám k okupované vlasti; zaznívají v nich též ironie a sarkasmus, otevřeně erotické i romanticky něžné motivy. Saliņš používá jak klasický, tak volný verš, jeho poezie vyniká nápaditou metaforikou, emocionálním napětím, dynamickou intonací a nečekanými asociacemi.

Marta Běťáková (1983) je studentkou baltistiky na Filozofické fakultě MU v Brně a lektorkou lotyštiny tamtéž. Z lotyštiny zatím překládala pouze technické texty a sobě pro radost básně Ojārse Vācietise. Mimoto přeložila několik básní z angličtiny a litevštiny pro studentský almanach *Netrēsk*. Z lotyšské literatury má nejraději začátek 20. století, obzvláště Kārliše Skalbeho a Jānise Akuraterse.

měl by se stát ostřelovačem
a šplhat po velkoměstských střechách?

Uměl se proměnit,
kdykoli jen chtěl,
v koně, holuba
nebo rybu –

to by přišlo vhod tajné službě –
ale pro koho by pátral? koho by špehoval?

Za pouhou hodinu
jako nic přinášel vodu
z pramene, ve kterém
vychází slunce –

snad by měl maraton běhat –
na olympiádě v Mexiku?

Za řadry schovává
dva tucty
jazyků čertů,
které sám pobil –

mohl by mluvit a zpívat jako čert...

Ale teď? Ted' si ani malé květinářky nevědí rady,
co s ním. Snaží se – zdá se, že se snaží –

na struně na deset
mil vystřelit
vodě levé
oko – či něco podobného...

Na struně komáří
zabzučení přetrhnout
přesně uprostřed
vejpl –

kdoví, zda je to vůbec možné...

Na struně jedním
drnknutím polapit
rybu, holuba
a sám sebe – – –

Ale pak vidíme: kdosi mu něco zašeptá –
a on přestává hrát.

Přestává hrát.
Staví se na nohy.
A jak se staví, pomalu

se natahuje
do obrovské výšky:
JE VĚTŠÍ NEŽ STROMY V PARKU.
JE VĚTŠÍ NEŽ SOUSEDNÍ
MRAKODRAPY.

HLAVU MÁ AŽ U SLUNCE.
NATAHUJE RUKU – ANO, ZASTAVUJE
LETADLO, KTERÉ LETÍ KOLEM –
DRŽÍ HO VE DVOU PRSTECH ZA KŘÍDLO

JAKO CVRČKA.

VOLÁ, VOLÁ NA PILOTA,
ZŘETELNĚ SLYŠÍME, JAK VOLÁ:

„DO PRAHY!“

NA OKAMŽIK JE TICHU.

„AHA, ONO TO NEJDE?“ PTÁ SE.

„AHA, TO NENÍ NAŠE VĚC?“

„AHA, MODLIT SE MŮŽEME I TADY – MODLIT SE ZA NĚ K BOHU?“
CHVÍLI, DLOUHOU CHVÍLI

STOJÍ JAKO OMÁMENÝ.

PAK VIDÍME: POKLESNOU MU RAMENA.

PUSTÍ LETADLO Z PRSTŮ.

SHRBÍ SE, POMALU

SI

OPĚT

SEDÁ.

JEŠTĚ POŘÁD MÁ HLAVU NAD MRAKODRAPY.

JEŠTĚ POŘÁD SVĚTLÉ VLASY PASÁČKA VLAJÍ

NAD STROMY VE VILLAGE PARKU.

ALE PAK ZŘETELNĚ VIDÍME: JAK SI SEDÁ, ZMENŠUJE SE –

je menší-

a menší-

a menší-

a potom

už před námi sedí na obrubě mrtvého vodotrysku,
stejný jako předtím.

Vezme kytaru do klína.

Skloní hlavu ke strunám.

Hledá – dlouho hledá první tón:

jak jen má začít,

jak má začít

tuto hru?

A malé květinářky si nevědí rady,

jak mu pomoci –

uprostřed New Yorku

sedí na kameni

mladý silák

Originál: Saliņš, Gunars. „Puisis stipriniēks“. Raksti – Dzeja. Rīga: Valters un Rapa, 2006. 249–253.

Aivars Neibarts

Aivars Neibarts (1939–2001) je lotyšský básník. Studoval na Historické a filologické fakultě Lotyšské univerzity, studia však nedokončil a začal pracovat, převážně v dělnických profesích. Od roku 1962 publikoval časopisecky, v roce 1968 debutoval sbírkou *Učím se číst (Mācos lasīt)*. Další sbírky vycházely vždy s několikaletým odstupem: *Čtivo (Lasāmgabali, 1973)*, *Násobilka (Reizesrēķins, 1979)*, *Odmochniny (Kvadrātsaknes, 1984)*, *Zařikávání (Vārdošana, 1990)* a *Za sedmero věčnostmi (Aiz septiņām mūžībām, 2000)*.

Lucie Korbélyiová (1979) v roce 2003 absolvovala studium české filologie na Filozofické fakultě UP v Olomouci, nyní je studentkou 4. ročníku východoevropských studií ve specializaci lituanistika – letonistika. Překládá z litevštiny (Antanas Maceina, Saulius Tomas Kondrotas aj.) i lotyštiny (Eriks Ādamsons aj.).

Vedle Gunarse Saliņše vyjádřilo nesouhlas s okupací Československa také několik básníků žijících v té době na území Lotyšska, mimo jiné Aivars Neibarts. Jeho tvorbu charakterizuje nespoutaná fantazie a všudypřítomná ironie, odlišující Neibartse od básnické generace padesátých a šedesátých let. Po stránce formální se jeho básně vyznačují krátkými, lakonickými verši, vesměs nevázanými.

Čehoslovākija 1968. gadā

Aivars Neibarts

no meža stacijas pa
priežu
taisnajām sliedēm
var aizbraukt līdz pašām
debesīm taču

kas tā par
kārtību ja
katrs kas to
vēlas
staigā pa mākoņiem un
dzīvo gaisa pilīs un

mežā iegāja
vīri ar
motorzāģiem kam tāds
dīvains nosaukums
„Дрыжба“ un
godīgi padarīja
darbu savu

Československo v roce 1968

přeložila Lucie Korbélyiová

z lesního nádraží po
rovných kolejích
borovic
se dá dojet až do samotných
nebes ačkoliv

co je to za
pořádek když si
každý komu se
zlíbí
vykračuje po oblacích a
žije ve vzdušných zámčích a

do lesa přišli muži s
motorovými pilami s tak
podivným názvem
„Дрыжба“ a
svědomitě udělali
svou práci

Originál: Neibarts, Aivars. „Čehoslovākija 1968. gadā“. *Aiz septiņām mūžībām*. Valmiera: Mežaparks, 1999. 34.

Juris Kunnoss

Pražský *genius loci* zasáhl řadu lotyšských básníků. Juris Kunnoss přijel do Prahy poprvé v roce 1968 z donucení jako voják okupačních vojsk, jeho „pohlednice“ byla napsána před třiceti lety. Pražská báseň Edvīnse Raupse vznikla v roce 2006 během veletrhu Svět knihy, na němž byl básník čestným hostem. Báseň byla v Lotyšsku vyznamenána speciální literární cenou.

Prāgas pastkarte

Juris Kunnoss

Te dzīvoja Jozefs Kafka.
Nē, laikam Francis bij viņa vārds.
Tajā zilajā mājā, augšējā stāvā,
kur baloži gulgo
kā klunkšķis.
No rītiem
uz laukuma puķu māmiņas noberž ar ziepēm
krunkas no savām letēm, bet viņu mutes
plātās kā valgas un zilgas zivis kapara tīklā.
Strūklakas pāršķeļas kā dienvidu augļi.
Kastaņu gotiskās sveces
dedzina mākoņu baroku.
Uz stūra stāv Maržena,
puķe piesprausta. Varbūt Marina.
Piesmēķē pie gāzes šķiltavām. Mati dejo
kā čūskas, kā strūklakas, kā jāņuzāles.
Garām aizsoļo
ugunsdzēsēji, vīri kā brieži, viņu pogas ir pusceļš
starp sauli un meiteņu acīm. Bet vēstules
sadeg. Kā alva kūst nauda
triko gaiļi un tramvaju taures, sirds iztek
kā dzīvsudrabs, pulksteņi
stāv, un apustuļi neparādās.
Puķe dzīvo
Moldavas dzelmē, nevīst.
Avīzes ziņo par kariem. Leijerkaste
tikai par trejādu sarkano rozi.
Satiksimies ceturtdien
pēc lietutiņa.

Pohlednice z Prahy

přeložil Pavel Štoll

Tady žil Josef Kafka,
Ne, asi Franz se jmenoval,
V tom modrém domě, v horním patře,
kde holubi bublají
jak vodopád.
Každé ráno
na náměstí maminky květin drhnou mýdlem
vrásky ze svých pultů a jejich ústa
mrskají sebou jak lesklé a modravé ryby
v měděné síti.
Fontány pukají jak jižní ovoce.
Gotické svíce kaštanů
spalují baroko oblak.
Na rohu stojí Mařena,
s květinou v záhradě. Možná Marina.
Přibližuje zapalovač k cigaretě. Vlasy jí tančí
jak hadi, jak fontány, jak svatojánské byliny.
Kolem pochodují
hasiči, kluci jak buci, jejich knoflíky vyměřují
půl cesty
mezi sluncem a očima dívek. Jenže dopisy
shoří. Jako cín taví se peníze,
kohouti kokrhají a tramvaje drnčí, srdce
se roztéká
jak rtuť, hodiny
stojí a apoštolové nevycházejí.
Květina žije
v hlubinách Vltavy, nevadne tam.
Noviny ohlašují války. Flašinet
jen tři červené růže.
Sejdeme se ve čtvrtek
po přehánce.

Juris Kunnoss (1948–1999) je lotyšský básník. Vystudoval historii na řížské univerzitě, pracoval v řížském skanzenu, poté se věnoval hlavně poezii. Vydal sbírky *Otrok* (Drellis, 1981), *Pět sedm* (Pieci septiņi, 1987), *Slang v městských ulicích* (Slengs pilsētas ielās, 1991), *S novým leskem v očích* (Ar jaunu mirdzumu acīs, 1999) aj. Jeho tvorbu zpočátku ovlivnil Uldis Bērziņš, zejména hledáním nového básnického výrazu. Kunnoss hojně užíval hovorový jazyk, ale také archaismy, historismy a dialektismy, kterými se pokoušel oživit mizející kulturní paměť. Zdůrazňoval svou sounáležitost s osudem národa a jeho tradicemi, kontinuitu mezi minulostí a přítomností, význam duchovní síly člověka v chaosu dnešní doby. Pozoruhodné jsou jeho vzpomínky a básně na protest proti okupaci Československa v roce 1968, které se musel účastnit v rámci základní vojenské služby v sovětské armádě.

Original: Kunnoss, Juris. „Prāgas pastkarte“. *Pieci septiņi*. Rīga: Liesma, 1987. 89.

Edvīns Raups

přeložila Lucie Korbélyiová

Věnováno Ester

...Pak vcházela dívka ke králi. Vše, oč si řekla, jí bylo dáno...
(kniha Ester 2, 13)

Edvīns Raups (1962) studoval na Rižském polytechnickém institutu a na Fakultě cizích jazyků Lotyšské univerzity. Od roku 2002 spolupracuje s kulturním časopisem Kultūras forums. Debutoval počátkem devadesátých let a stal se jedním z nejvýraznějších novátorů současné lotyšské poezie. V jeho básních se prolínají metafyzické vize se všedním životem, jeho metafory a symboly často nesou významy pro lotyšskou literaturu nezvyklé. Často využívá syntaktických zlomů a přesahů, jeho poezie celkově působí surrealisticky, i když s tímto básnickým směrem přímo nesouvisí. Raups překládá španělské autory, např. Julia Cortázar a Jorge Luise Borgese. Byl vyznamenán čtyřmi lotyšskými literárními cenami. Ukázky z jeho tvorby vyšly v českém překladu v antologii 15x poezie Lotyšsko (2006).

na chvíli se zastavil čas
a vítr jakoby zasažen
smrtným prázdnem v hrudi
zastavil se a sápal
v parku

tak šťastný a štíhlý
jako linie tvých semknutých
rtů která vždy
ukazuje správný směr
ránu

nad nímž se rozsvěcuje nápis:
co bych dělal se srdcem
kdybys mohla slyšet všechny
stony mé duše

a vynořivši se z
vody věčnosti tato
hodina se vkrádá
k tobě tak živá že
minuty stojí

za zády větru
jenž se už vzpamatoval a
voní po borovém
stěžni té lodi
která nás poveze domů

kolem zastávky kde Kafka
čepoval pivo a včera
jsme my měřili
smrt olovnicí a lupou
samozřejmě ve Vltavě

byl to takový večer
se smrtným prázdnem
ve vrbách a vítr jakoby
plný šterku
skřípěl v zelené zóně

právě nám v srdci
abychom dokázali pochopit
že vše co je opravdové
mohu si nastrkat do kapes

a rozdat dětem
se smrtným prázdnem
ve smíchu jenž následuje
po příštím okamžiku
u Vltavy

a tvoří ještě jeden okamžik
protože takový byl večer
jako krok jako přehnaná
radost tak velká že v těle
se změnilo klima

a touha se tlačila ven
jako hlas polnice z Jericha jak exil
jak písmena! jsi tak pomalá
řekl jsem
Vltavo

že se probouzí ticho
a chvění kráčí po břehu
po křupavých oblázkách
Naleznu teď
klid?

ptáš se jako doba
a rty už neukazují
směr a boří
hranice a začíná sám
začátek

kdy život jak bohové probíhá
mezi našimi prsty
u nohou a v prameni zvedá se
voda Na zdraví!

říkám a ty zvedáš
džbáněk nejvzdálenějšího zákoutí
duše a vypjíš ho až
do dna bodnutí
prázdná v srdci

protože takový byl večer
hosté se ze dveří hospůdky
vytráceli jako
jejich budoucí smrt

a šli nám naproti
k Vltavě a zastavili se
a sípali v parku

(květen 2006 v Praze)

Originál: Raups, Edvīns. „Uz brīdi iestājas laiks...“. Diena 28. 10. 2006: 12.

Uldis Bērziņš, Kārlis Vērdiņš: Básně

Uldis Bērziņš (1944) je lotyšský básník a překladatel. Vystudoval filologii na univerzitě v Rize a v Leningradě, poté absolvoval stáže v Moskvě, Československu a ve Švédsku. Překládá poezii z jazyků slovanských (včetně češtiny), germánských, turkotatarských, semitských, íránských aj., je jedním z autorů nového lotyšského překladu Bible, pracuje na překladu Koránu. Z ideologických důvodů směl debutovat až v roce 1980 sbírkou Pomník koze (Piemineklis kazai), od té doby vydal řadu básnických sbírek, několik antologií a mnoho překladů.

Kārlis Vērdiņš (1979) vystudoval teorii kultury na Lotyšské kulturní akademii, v současné době dokončuje na Lotyšské univerzitě doktorskou práci o lotyšské poezii v próze ve 20. století, pracuje v Ústavu pro literaturu, folklor a umění. V tisku publikuje básně, literární kritiky a eseje, je autorem operního libreta, sestavil několik básnických sborníků a výběrů, překládá poezii T. S. Eliota a dalších anglických a amerických modernistů, kterými se nechává inspirovat i ve své vlastní tvorbě. Vydal sbírky Ledborci (Ledlauži, 2001) a Tvaroh se smetanou (Biezpiens ar krējumu, 2004), podílel se na lotyšském překladu Bieblova Nového Ikara (2006).

Básnické definice pravdy nabízejí dva lotyšští básníci: Uldis Bērziņš, znalec mnoha národů a jazyků včetně českého, a Kārlis Vērdiņš, jeden z talentovaných a směhlých představitelů nejmladší básnické generace, jehož texty vynikají nápaditými asociacemi a jemným humorem.

Ukázky z poezie obou básníků vyšly v českém překladu v antologii 15x poezie Lotyšsko (2006), básně Uldise Bērziņše navíc v antologii Les Duší (2001).

Uldis Bērziņš: Pravda

přeložili Petr Borkovec a Pavel Štoll

Pravda visí mezi mraky,
kvete jako polní len,
rezne jako rádl v kůlně,
v parku roste jako klen.

Pravdu vidí všichni (i já –
leč držím zvyky, proč bych lhal).
Je třeba, aby někdo skočil
a z pravdy větev oderval.

Pravda sídlí v starých svazcích
(leč vstoupí papež, oheň vzplál).
Je třeba, aby někdo přišel
a perem se podepsal.

Pravda pálí, říkají to
(bojím se, pot vyráží).
Do plamenů ruku vložit
musí někdo s kuráží.

Originál: Bērziņš, Uldis. „Patiesība“. Dzeja. Rīga: Atēna, 2005. 39.

Kārlis Vērdiņš

přeložil Pavel Štoll

Pravda je prostá –
vystříkne náhle jak semeno
a udeří do hlavy,
a hladí

i proti nejtemnější
i proti nejhustší
srsti.

Originál: Vērdiņš, Kārlis. „Patiesība ir vienkārša...“. Ledlauži. Rīga: Nordik, 2001. 28.

Pavel Štoll: Česká kultura v překladech a tvorbě Marty Grimmy

Marta Grimma (1901–1983), provdaná Endzeline, později Kelpė, byla lotyšská spisovatelka a překladatelka, zejména české literatury. Vystudovala germánskou, románskou a baltskou filologii na Lotyšské univerzitě (1926) a slovenskou filologii, srovnávací literární vědu a folkloristiku na Filozofické fakultě UK (1929–1931), kde byla také jmenována lotyšskou lektorkou. Během studií se stala velmi plodnou popularizátorkou a překladatelkou české literatury ve své vlasti. Po návratu z Prahy pracovala jako učitelka a literární redaktorka, nejprve v Rūjienē, ve svém rodném kraji na severu Lotyšska, poté v Rize. Od roku 1941 žila trvale v Rūjienē, byla učitelkou a knihovnicí a sama vychovávala pět dětí. Svými zážitky z Československa se nechala inspirovat v básnické sbírce *Mana balss* (*Můj hlas*, 1932), ve sbírce povídek *Kad Donava šalc* (*Když hučí Dunaj*, 1934) i v částečně autobiografickém románu *Sirds saulgrieži* (*Slunovrat srdce*, časopisecky 1938–1939), a shrnula je v cestopisu *Čechoslovākijā* (*V Československu*, 1933). Jejými stěžejními překlady se staly výběry české lyriky *Čechu lirika* (*Česká lyrika*, 1932) a prózy *Čechu rakstnieku sejas* (*Tváře českých spisovatelů*, 1934). Přeložila také několik románů: před válkou vyšli časopisecky *Jiráskovi Psohlavci* (1935, knižně 1962) a *Jan Cimbur* J. Š. Baara (1937), v rukopise zůstal *Čapkův Loupežník a Vančurův Pekař Jan Marhoul*; po válce Grimma vydala *Otčenáškova Občana Brycha* (1958) a *Pluhařův román Opustíš-li mne* (1960). Byla také spoluautorkou *Česko-lotyšského slovníku* (1988). K její vlastní tvorbě patří ještě básnická sbírka *Tavai mīlestībai un mūžībai* (*Tvé lásce a věčnosti*, 1929), *Sēru vītoli* (*Smuteční vrby*, 1934) a výbor *Priežu ziedi* (*Květy borovic*, 1977).

Marta Grimma patřila k mladým talentovaným spisovatelkám, které v meziválečném nezávislém Lotyšsku navazovaly na novoromantickou tvorbu básničky Aspazije, místní výrazné zastánkyně ženské emancipace, prosazující kulturní a společenskou angažovanost žen v duchu ideálů humanismu a sociální spravedlivosti. Díky svému důkladnému filologickému vzdělání z řížské a pražské univerzity Grimma vynikla jako první lotyšská osobnost, která se kdy soustavněji zabývala českou literaturou. Tuto volbu jistě ovlivnili její učitelé na Lotyšské univerzitě, zvláště český lektor Václav Čihař a přední lotyšský lingvista Jānis Endzelīns, pozdější předseda Lotyšsko-československé společnosti, který se na několik let stal jejím manželem. Stipendium na pobyt v Praze udělené lotyšským Kulturním fondem a československým ministerstvem školství si Grimma zasloužila především svou mimořádnou pílí: po zvládnutí češtiny publikovala od roku 1927 v lotyšském tisku své překlady české poezie, články a statě o české literatuře a divadle, kromě toho psala i o jiných zahraničních a domácích kulturních osobnostech a zabývala se vlastní literární tvorbou, především básnickou.

Za pobytu v Praze (1929–1931) se její obzor rozšířil díky celé plejádě osobností, které Grimma upřímně obdivovala a s nimiž se osobně znala: patřili k nim prezident T. G. Masaryk, tehdejší předseda České akademie věd a umění J. Zubatý (byl také předsedou Československo-lotyšské společnosti a konzultantem lotyšské pravopisné reformy, provedené částečně podle českého vzoru) a na Karlově univerzitě F. X. Šalda, J. Horák, O. Fischer, J. Jakubec, M. Hýsek, E. Smetánka, V. Tille, J. Polívka a také řada spisovatelů, o nichž se zmíníme dále. Ve své práci zde Grimma pokračovala ještě intenzivněji: kromě studia a přípravy doktorské disertace¹ o lotyšských pohádkách přednášela o lotyšské literatuře, v lotyšském tisku publikovala desítky překladů, článků a statí o české kultuře, připravila několik knih, které vydala, většinou na vlastní náklady, po návratu do vlasti, žila bohatým kulturním životem a cestovala po Československu, Německu, Rakousku a Maďarsku. Svůj celkový dojem z Československa formulovala takto: „Tento mladý stát po jediném desetiletí své existence patří k nejlépe

¹Rukopis nedokončené disertace se nachází v centrálním archivu AV ČR ve fondu Jiřího Horáka (sign. IIIg).

organizovaným a nejstabilnějším státům na světě. Pracovitost a produktivita jeho národa je obdivuhodná.“²

Názory Grimmů na českou literaturu lze nejlépe sledovat v jejích antologiích české prózy a poezie. Povídky dvanácti autorů zařazené do knihy *Tváře českých spisovatelů* (1934) překladatelka charakterizovala takto: „Pro duši lotyšského národa jsou cizí, nezvyklé, podivné, a to nejen obsahem, ale i stylem a kompozicí. A ještě mnohem nepřístupnější jsou překlady lyriky cizího českého národa.“³ Na jiném místě Grimma objasnila, v čem jí byla tehdejší česká literatura (a vůbec „západní“ literatury) cizí: „V tvůrčím myšlení českých spisovatelů je patrná únava a materialisticky úzká jednostrannost [...]. [Západním] spisovatelům chybí jednotný světový názor, svěží instinkty, jasné ideové cíle, pečť velké osobnosti.“⁴ Grimma proto od budoucích lotyšských básníků požadovala „více idealismu, více ducha, koncentrace citového života a čistoty srdce!“⁵ a byla přesvědčena, že „na venkově, ve vzdálených provinčních usedlostech, ještě zůstává pravý idealismus, srdce si zde uchovávají čistotu, umění a poezie je božskou svátostí a slovo básníka je nepotřísněné a ušlechtilé“.⁶

Ona kultura lotyšské „vzdálené provinční usedlosti“ byla samozřejmě zakotvena ve folkloru – výrazně archaickém a rozsáhle zachovaném jako v celém Pobaltí –, jakožto jednom z pilířů identity těchto početně malých národů. V případě severolotyšského kraje Vidzeme (dříve česky Livonsko), z něhož Grimma pocházela, je však třeba brát v úvahu ještě další významnou tradici, a to bratrskou, respektive ochranovskou. Toto náboženské, a později i obrozenecké hnutí, které zde začali šířit moravští bratři ze svého hornolužického exilu v Herrnhutu (Ochranově) v roce 1729, stálo u kolébky novodobé kultury vytvářené etnickými Lotyši: livonská i západolotyšská kuronská kultura byla totiž až do druhé poloviny 18. století téměř výhradně v rukou německých luteránských pastorů. Ochranovské hnutí, rozvíjející tradice německého pietismu, ale také české náboženské reformace, vychovalo první literáty lotyšského původu, dalo vzniknout tradici lotyšských svátků písní (dnes součást světového dědictví UNESCO), a co je vůbec nejdůležitější, přineslo první opravdové přijetí křesťanství mezi livonským nevolnickým obyvatelstvem. Ze spojení ochranovského „náboženství srdce“ s místní folklorní etikou vznikla lotyšská „kultura srdce“ („sirds kultūra“), o níž psal ve svých esejích básník a pohádkář Kārlis Skalbe a která se v literatuře projevila mimo jiné galerií postav „lidí čistého srdce“ („sirdsšķīsti laudis“), jak je na konci 19. století pojmenoval spisovatel Jānis Poruks. Také jeho metafora „bílého roucha“ („baltās drānas“), kterou lotyšská esejistka a filosofka Zenta Mauriņa použila k výkladu lotyšského pohledu na svět, je původu jak folklorního, tak i biblického, zprostředkovaného velmi pravděpodobně ochranovským hnutím.

Grimma sice žila už v moderní době a jejími hlavními uměleckými i ideovými vzory byli přední lotyšští novoromantičtí básníci Aspazija, její manžel Rainis, Fricis Bārda a další, ale ochranovskou tradici svého rodného kraje jistě znala: oba její rodiče měli církevní vzdělání a její švagr Hermanis Enzeliņš tuto tradici popularizoval. Ve svých textech se o ní Grimma výslovně nezmiňuje, zato však jednoznačně vyjadřuje nostalgii po tradičním idealismu a mravní čistotě lotyšského venkova. Lze předpokládat, že při tom měla na mysli právě duchovní odkaz lotyšského bratrského hnutí.

Tyto její touhy dobře souzněly s dobovým literárním směrem zvaným „pozitivismus“, který se v Lotyšsku nejvíce uplatnil po nastolení nedemokratického (avšak nekrvavého) režimu Kārlise Ulmanise v roce 1934. Pozitivističtí autoři vyznávali literaturu klasicistního typu a kladli při tom důraz na pozitivní příklad, ideály, patriarchální venkovské tradice, na rodinné a národní hodnoty a na folklorní etiku (často v symbióze s etikou křesťanskou). Pozitivismus, v mnohém podobný našemu

²Grimma, Marta. *Čechoslovākijā*. Bez místa vydání: nákladem autorky, 1933. 7.

³Grimma, Marta. *Čechu rakstnieku sejas*. Rīga: nákladem autorky, 1934. 110.

⁴Grimma, Marta. *Čechu lirika*. Bez místa vydání: Valters un Rapa, 1932. 8.

⁵Ibidem. 10.

⁶Ibidem. 9.

ruralismu, se projevoval nejen ve vlasteneckých a moralizujících básních Grimmy, ale také v její až mystické apoteóze autoritativního prezidenta Ulmanise: „Vůdce národa dělá zázraky. Neuvěřitelné mění ve skutečnost. [...] Ve svaté úctě národ následuje vůdce. Jeho vůle rozhoduje o osudu Lotyšska. Bude ho určovat navěky.“⁷ Podobné výroky, stejně jako oslavné básně o lotyšských střelcích, bojujících za nezávislost své země, přinesly autorce značné potíže za sovětského režimu. Stalinskou dobu přežila v ústraní na rodném venkově, Chruščovovu režimu zaplatila daň svými překlady ideologizovaných děl Otčenáška a Pluhaře a vlastní tvorbu dlouho nepublikovala, útlý výbor z jejího celoživotního básnického díla vyšel až v roce 1977.

Obdiv Grimmy k Ulmanisovi je třeba chápat právě v kontextu jejích zkušeností z Československa, kde se stejným zápallem obdivovala bytostného demokrata Masaryka. Ve své knize *V Československu* (1933) popisuje, jak při setkání s Masarykem na Pražském hradě státnicky pronesla: „Zůstaňme věrni všelidským ideálům Ducha a humanity, které českému národu a světu dali Hus, Chelčický, Komenský a Vy. Ve Vaší jednoduše harmonické osobnosti Lotyšsko zdraví přátelského génia českého národa.“⁸ Zdá se tedy, že Grimma i do lotyšského prezidenta a jeho režimu vkládala své veskrze ušlechtilé ideály, zčásti českého původu. To, že se skutečnost nakonec ukázala být složitější, pro ni byla jistě bolestná zkušenost.

Ze soudobých českých prozaiků jí byl zřejmě nejbližší K. Čapek a jeho „metafyzická“ tvorba. Pro svou antologii přeložila tři povídky z *Božích muk* a Čapka označila za „jednoho z nejvýraznějších poválečných hlasatelů reálného humanismu v celé Evropě“, za „živé svědomí své doby“.⁹ Grimma také vyzdvihla „novoklasicistu“ F. Langera, největší prostor ve své antologii pak dala Weissově povídce *Barák smrti* z prostředí zajateckého tábora v Rusku. Z 19. století si nejvíce oblíbila J. Nerudu, v jehož dílech viděla „syntézu všelidských humanitních a čistě národních idejí“.¹⁰ V antologii samozřejmě nechyběly ani spisovatelky, zejména A. M. Tilschová, M. Majerová a M. Pujmanová. V jednom ze svých článků Grimma zajímavě (a oprávněně) spojila tvorbu evangeličky K. Světlé s lotyšskou metaforikou bratrského původu, když uvedla, že Světlá „zobrazuje rolníky čistého srdce toužící po bílém rouchu“.¹¹

Pozoruhodný byl také vztah Grimmy k J. Haškovi (kterého sama nepřekládala) a jeho Švejkoví, nejpobornějšímu českému dílu v Lotyšsku. V recenzi na jeho první lotyšské vydání z let 1927–1929 (Lotyši byli třetí národ po Němcích a Rusech, kteří si tento román přeložili, a to celkem šestkrát, vydali jej devětkrát) Grimma píše: „Typ hlavního hrdiny Švejka je zobrazen tak umělecky, je tak nepřekonatelně lidský, reálný, přesvědčivý a zároveň eticky uvědomělý a hrdinský, že druhý takový lze jen těžko najít v celé moderní literatuře.“¹² Grimma tuto postavu hodnotila z hlediska vlastních ideálů a je třeba dodat, že recepce Švejka jako „eticky uvědomělého hrdiny“ je v Lotyšsku aktuální dodnes. Toto pojetí se projevilo i v nedávném velmi populárním dvoudílném muzikálu o Švejkoví (1998–2001), v němž se protagonistou stal mladý herec, obvykle obsazovaný do role prvního milovníka. Naopak nejnovější knižní vydání Švejka (1998–1999), revidované Vinifredsem Kraučisem, který se dřívější poněkud skrupulózní překlad Anny Baugy snažil co nejvíce přiblížit originálu, vyvolalo u mnohých čtenářů deziluze.

⁷Grimma, Marta. „Euarda Virzas latviešu tautas evaņģēlijs, grāmata par valsts radītāju un tautas vadoni“. *Sievietes Pasaule*, č. 10, 1935. 17.

⁸Grimma 1933. 59.

⁹Grimma, Marta. „Karelis Čapeks“. *Daugava*, č. 2, 1930. 228–229.

¹⁰Grimma 1934. 108.

¹¹Grimma, Marta. „Daži vārdi par čechu rakstniecēm“. *Latviete*, č. 12, 1935. 221.

¹²Grimma, Marta. „Jaroslavs Hašeks. Drošsirdīgā kareivja Šveika piedzīvojumi, 1. d“. *Daugava*, č. 6, 1928. 766–767.

Zřejmě nejvýznamnějším překladatelským počinem Grimmy byla antologie *Česká lyrika* (1932), která se, po výboru německém a francouzském, stala třetí soubornou prezentací poezie cizího národa v Lotyšsku. Mottem knihy bylo Masarykovo „Žít a pracovat!“ a její poněkud ambiciózní věnování patřilo „všem budoucím lotyšským básníkům“. Ze třiceti českých básníků (a jednoho slovenského) Grimma vybrala pro úvodní fotografii O. Březinu, napsala o něm, že „od dob Komenského byl pro Čechy jediným velikým absolutistou“,¹³ a ve svém obdivu zašla tak daleko, že mu v několika svých textech omylem přiřkla Nobelovu cenu.¹⁴ Její překlady šesti Březinových básní zhodnotil český překladatel lotyšské literatury Hanuš Entner takto: „Podmaněna vrcholným rozpětím myšlenek Březinovy poezie, reprodukovala je svým krajanům se vzácným pochopením tak výstižně, že máme někdy i dojem jakési vzdálené duševní spřízněnosti lotyšské překladatelky s českým básníkem.“¹⁵ *Česká lyrika* je uspořádána chronologicky, od klasiků K. J. Erbena, R. Pokorného a J. Vrchlického až k poetistům V. Nezvalovi, J. Seifertovi a K. Bieblovi. Kromě Březiny si Grimma oblíbila např. A. Sovu a P. Bezruč, s nímž si dopisoval i jeden z nejvýznamnějších lotyšských básníků Rainis.

V některých vlastních básních Grimmy věnovaných Československu lze nacházet i české vlivy, například ozvěnu Březinova hymnického stylu:

„Zázračná země! Zde duch sborů bratrských a mistra Jana,
tady do zlata zahalen židovský Ježíš,
sokolská země česká – legiemi zbudovaná,
na věky věků ať v jaru a ve slávě ležíš!“¹⁶

V této sloce se básnířka zaměřila právě na ty skutečnosti z české historie, které mají obdobu i v historii lotyšské: bratrské sbory, Sokol a podle jeho vzoru vytvořená stejnojmenná lotyšská organizace (*Latvijas vanagi*), československé legie a jim po boku stojící jednotky lotyšských střelců. V kultuře obou národů Grimma spatřovala negativní vlivy soudobé západní Evropy, sama si však jako moderní tvůrkyně se značným zahraničním rozhledem zachovávala přímo existenciální vazby k tradicím své rodné země a svého kraje, k jeho lidem a přírodě. Tato dvojdomost je ostatně příznačná pro většinu lotyšských umělců. Svě životní i básnické hodnoty Grimma komentovala takto: „Milostné motivy nejsou to hlavní ani v mém životě, ani v mé poezii. Právě naopak: téměř platonická askeze, práce a zase práce... Vzdor a trápení, trápení a vzdor...“¹⁷ Zatímco však temperamentní hlas Grimmy-trpitelky a hlasatelky vznešených idejí často přehlušoval Grimmův básnířku, trvalou hodnotou zůstaly pro lotyšskou literaturu paradoxně právě její ztlumené milostné verše. Její obdivuhodné překladatelské a popularizační dílo pak vytvořilo jeden z pevných základů lotyšsko-českých kulturních vztahů, na nichž se staví dosud.

¹³Grimma 1932. 147. Označením „absolutista“ má Grimma podle všeho na mysli nositele absolutních, nadčasových, božských idejí. (Pozn. překl.)

¹⁴Ibidem. 146.

¹⁵Entner, Hanuš. „Lotyši“. Chalupný, Emanuel et al. (ed.). *Staviteľ chrámu. Památník básníka myslitele Otokara Březiny*. Praha: Čin, 1941. 226.

¹⁶Závěr básně „Čechija“ („Čechy“) ze sbírky *Mana balss (Můj hlas)*. První vydání: Grimma, Marta. „Čechija“. *Zeltene*, č. 20, 1929. 9. Celý český překlad: Štoll, Pavel (ed.). *Pět staletí lotyšsko-českých literárních vztahů*. Riga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2006. 43. Do češtiny přeložil Lubor Kasal za jazykové spolupráce Pavla Štolla.

¹⁷Ērmanis, Pēteris. „Martas Grimmas atbilde Pēterim Ērmanim“. *Sievietes Pasaule*, č. 4, 1936. 25.

Překladatel Alois Koudelka (O. S. Vetti)

Veronika Hesounová

Italský kardinál Mezzofanti vynikal tak neobyčejným talentem učit se cizím jazykům, že se jeho jméno stalo obecným označením výjimečného polyglota. „Český Mezzofanti“, venkovský farář Alois Koudelka, ovládl více než třicet jazyků a z téměř všech také překládal. Od jeho smrti tento měsíc uplyne šedesát pět let.

Narodil se 18. 11. 1861 v Kyjově a po maturitě na tamním gymnáziu začal v Brně studovat bohosloví. Po vysvěcení na kněze roku 1884 vystřídal řadu působišť (Bučovice, Kobylí, Rovečín, Nikolčice), až zakotvil v Praci u Slavkova (po první světové válce dostal nabídku na funkci sekretáře a tlumočnicka v prezidentské kanceláři na Pražském hradě, avšak odmítl). Roku 1922 odešel do výslužby a 9. 12. 1942 zemřel v brněnském Augustiniu (domově pro přestárlé kněze).

Svou překladatelskou dráhu zahájil Koudelka za studií povídkou Itala Domenica Ciampoliho „Lovec hadů“ (Květy 1881). Následovaly překlady z angličtiny, francouzštiny, španělštiny a od devadesátých let se Koudelkův jazykový repertoár velmi rychle rozrůstal. „*Nejdřív jsem se vždycky hleděl naučit gramatiku, potom jsem se naučil slovník, potom vazbu slov a vět a už jsem se pustil do překládání. Někdy to bylo ovšem velmi těžké. Tak například jsem si musel sám sestavit islandsko-český slovník, a to přes islandsko-dánský slovník. Nebo jsem si sám sepsal gruzínskou mluvnici. Většinou mi pomáhali cizí spisovatelé a nakladatelé tím, že mi poslali nějakou knihu, ze které se dalo cizí řeči nejlépe učit.*“¹

Koudelkův životopisec Ignát Zháněl uvádí, že do šedesátého roku života vydal překladatel 66 knižních titulů o 14 606 stranách – zpočátku především v brněnské Benediktinské tiskárně, v Praze pak u Otty, Šimáčka a Svobody, v Olomouci u Prombergera: ze známějších titulů například *Ben Hura* (1889) L. Wallace, dvě finské povídky Juhani Aha (1898), *Naděje* holandského spisovatele Hermana Heijermanse (1902)... Nepřeberné množství překladů mu vyšlo časopisecky (*Archa*, *Besedy lidu*, *Kurýr*, *Květy*, *Meditace*, *Moravské noviny*, *Našinec*, *Nový obzor* aj.) a řadu textů uspořádal do povídkových výborů: např. *Pápěří* s podtitulem „Humoresky. Nahrabal tu a tam po světě A. B. Pracký“ (Olomouc: R. Promberger, 1911; 15 povídek ze 7 jazyků) či pětisvazkový výbor *Na táčkách u cizích spisovatelů* (Brno: Benediktinská tiskárna, 1910–1922; 73 povídek z 20 jazyků).² „*Překládal jsem a překládám dosud ze všech řečí evropských písemnictví majících, jakož i z orientálních: gruzínštiny, arménštiny a turečtiny,*“ napsal ve svém životopise pro nikolčickou kroniku roku 1934.

Alois Koudelka používal velké množství pseudonymů, z nichž řada nebyla dodnes spolehlivě identifikována: některé byly inspirovány jménem jeho farářského působiště (A. K. Nikolčický, Bohuš Pracký...), jiné vznikly překladem příjmení (Al. Pakulas – lotyšsky „koudel“, Fokr Chdzudz – arménsky „malá koudel“); nejznámějšího pseudonymu O. S. Vetti začal užívat poté, co byl jmenován čestným členem bučovického spolku Osvěta. Šifrou -osv- podepisoval i pravidelné recenze a přehledy novinek z řady světových literatur v *Hlídce literární* (odebíral nebývale mnoho zahraničních periodik – psal si například i o japonský esperantský časopis – a nechával si posílat nakladatelské katalogy). Knihy si většinou opatřoval sám; podle svých slov za ně zaplatil dobrých 200 000 korun: „*Byl jsem na venkově, nic jsem nepotřeboval, karty jsem nehrál, a tak jsem kupoval knížky.*“³

Ne náhodou zařazujeme připomenutí překladatele Aloise Koudelky do čísla věnovaného lotyšské literatuře. Právě Koudelka je totiž autorem prvního českého překladu lotyšské prózy, *Lotyšských po-*

¹Cit. dle Černý, Josef. „O. S. Vetti – moravský Mezzofanti“. *RegioM* (1999): 126–128.

²Bibliografie Aloise Koudelky: vm [Vladimír Macura]. „Alois Koudelka“. *Lexikon české literatury* Vol. II/2. Praha: Academia, 1993. 894–895.

³Cit. dle Černý, Josef. „O. S. Vetti – moravský Mezzofanti“. *RegioM* (1999): 126–128.

vídek (Praha: J. Otto, 1910) autora realistických venkovských próz Rüdolfse Blaumanise (1863–1908). Z lotyštiny dále přeložil dvě povídky Jānise Porukse: „Bílý květ“ (1000 nejkrásnějších novel. Vol. 15. Praha: Jos. R. Vilímek, 1912) a „Bílé roucho“ (Na táčkách u cizích spisovatelů. Vol. 2. Brno: Benediktinská tiskárna, 1916). Před Koudelkou se lotyšské literatuře, konkrétně lidové poezii, věnoval u nás F. L. Čelakovský, autor prvního českého překladu lotyšské lidové písně (1822), a Adolf Heyduk, jehož *Lotyšské motivy* (1901) jsou ostatně spíše básnickým ohlasem než překladem. „Co se lotyštiny týká, je tu jenom Zubatý⁴ – arcí zase z jeho zorného bodu (totiž filologického), jenž z Čechů tou řečí se obírá. Ostatně i u Němců kromě málo pojednání fil. posud nic z jejich literatury známo není. Škoda, že nejsem poetou! Tam by byla zajímavější žer.“⁵

Poetou nebyl Alois Koudelka dokonce do té míry, že v překladu jedné z *Lotyšských povídek* ponechal lidové verše v originále a převedl je doslovně pod čarou. To je ovšem spíše výjimka v jeho jinak poměrně moderním – a reflektovaném – způsobu překládání: poznámkám pod čarou se obecně spíše vyhýbá („chci Vám podati první (snad u nás z originálu) překlad povídky z turečtiny od moder. spisovatele tur. Hikmeta Ahmeda [...], ale musil byste se spokojiti s několika vysvětlivkami pod čarou – načež upozorňuju!“),⁶ text nearchaizuje – přechodníky či záporový genitiv používá například velmi uměřeně – ani nestírá jeho plasticitu („moravicismy“ jsou zúmyslně zvoleny, aby co nejvíce překlad k originálu přiléhál, a proto prosím, aby byly ponechány“),⁷ zachovává původní pravopis vlastních jmen atd.

Ačkoli měl Alois Koudelka nevšední přehled o dění ve světové literatuře a přátelil se s významnými českými spisovateli (zvláště pak z okruhu Katolické moderny),⁸ jeho role v objevování a prostředkování zásadních literárních počinů je paradoxně zanedbatelná: pro překlad volil často povídky líčící útrapy kněžského života a sentimentální či mravoličné romány. Jak si povzdechl Koudelkův přítel Sigismund Bouška v dopise Karlu Dostálu-Lutinovovi: „S Vettim nic není. Nechápe nás. Ač by byl pro nás neocenitelným. Vše je tu marno. On jde se starou generací, překládá věci děsné, kožené.“⁹ Podařilo se mu ale (často jako prvnímu) otevřít výhled do mnoha „malých literatur“, které do té doby stály mimo záběr i zájem českých čtenářů.

O. S. Vetti – P. Alois Koudelka, k jubileu

A. N. S. Šuminov (Antonín Novotný)

Pod Mohylou míru pratecká je fara,
Český Mezzofanti světu se tam skrývá,
Nehostí ho město, jak to jinde bývá,
O knihovny světa sám se na vsi stará.

Jazyků dar třímá duše jeho jará,
Evropě do duše okénky se dívá,
S národy v jich řeči v nový život splývá,
Tak se znovu rodě člověk nezestará.

⁴Josef Zubatý (1855–1931) byl mimo jiné naším významným letonistou: stal se předsedou Československo-lotyšské společnosti, na Karlově univerzitě založil lektorát baltských jazyků a podílel se na reformě lotyšského pravopisu (od roku 1908 podle českého vzoru diakriticky).

⁵Z dopisu Vilému Bitnarovi, 9. července 1908.

⁶Z dopisu Vilému Bitnarovi, 21. října 1910.

⁷Z dopisu Vilému Bitnarovi, 7. října 1909.

⁸Sigismund Bouška mu věnoval svou sbírku *Pietas* (1897).

⁹Sigismund Bouška v dopise (č. 398) Dostálu-Lutinovovi ze 7. 11. 1896. „Jsem disgustován...“ *Vzájemná korespondence Sigmunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc-Rosice: Gloria, 2002.

Pod Mohylou míru s venkovským svým lidem
český znalče řečí žij svých světů klidem!
Osudy jsou různé u národů různých. - - -

Prozřetelnost boží všechno vyrovnává.
Literární život skýtá dost snů luzných:
Kéž jen stále zdraví k práci Pán Bůh dává!

(*Občanské noviny*, 18. 11. 1921)

Zrcadlo rozjitřené paměti

Miluše Zadražilová

Psát o magickém románu nedávno zesnulé litevské autorky Jurgy Ivanauskaitė *Čarodějnice a déšť* (Ragana ir lietus, 1993) je pro mne nesmírně těžké. Nejenom proto, že je dnes Jurga Ivanauskaitė (1961–2007) považována za téměř sakrální tvář litevské kultury. To samo o sobě je nepochybně dobrým znamením. Značí to alespoň pro tuto chvíli volbu umění hledajícího duchovní jistoty, poztrácené a promrhané v chaosu znejistělého historického mezidobí mezi agoníí starého, zevnitř odumřelého sovětského systému a utvářením nové budoucnosti nezávislé Litvy se všemi riziky, která s sebou nese kladení základních kamenů do dlouho nekypřené půdy. Všestranně umělecky nadaná Jurga Ivanauskaitė, která svým původem patřila ke staré, za časů dvojí, německé a sovětské, okupace řádně prořídlé litevské kulturní elitě (byla vnučkou akademika K. Korsakase a dcerou ruského malíře I. Ivanova), zřejmě tušila mnohé o nepředvídaných nebezpečnostech a svodech zlomových časů, jež kdysi jako přední aktivistka občanského hnutí za obnovení nezávislosti Litvy Sajūdis pomáhala přiblížit. Nikoli náhodou se v posledním desetiletí svého života odvracela od nových podob západní civilizace a jejích církevních institucí a hledala alternativu své vlastní životní filosofie v mahájánovém buddhismu. Upínala se k Tibetu jako kýženému duchovnímu azylu a ke druhé, svobodně zvolené domovině. Osobní přátelství s dalajámou nebylo jediným motivem jejích dlouhodobých, s nelibostí sledovaných aktivit v zápasech o nezávislost Tibetu. Nová životní orientace se vepisovala do její občanské biografie častými, leckdy dost riskantními cestami do Tibetu. Do biografie tvůrčí pak se vepsala nekončící niternou duchovní poutí do Shambaly. Z té vzešla osobitá trilogie o putování do bájně Shambaly skryté za himalájskými štíty, o „blahoslaveném místě Ticha ve Velké Prázdnosti“ kosmu, kam „doléhají ozvuky Věčnosti, které nedokáže zachytit lidské ucho...“. Byla složena z osobitých cestopisů *Cesta do Shambaly* (1996), *Tibet ve vyhnanství* (1997) a *Ztracená země zaslíbená* (1999). Citované formulace ze vstupní části trilogie se vynořují i z horečnatých vnitřních monologů všech tří ženských postav ztrojeného románového příběhu *Čarodějnice a déšť*, a tak na něj lze nahlížet i z perspektivy oněch duchovních cestopisů.

Uhrančivý román *Čarodějnice a déšť* šokoval mnohé své první čtenáře, vzdálené vilniuské umělecké bohémě, samozřejmostí naprosto svobodné volby témat (včetně tradičně tabuizovaných témat sexuální) a způsobem evokace otřesně odpudivých, zvrácených, násilnických sexuálních aktů. (Souvislost často připomínaných groteskně expresivních vizí Goyových *Caprichos* a středověkých bestiářů je však umožňuje chápat i v kontextu gotického a barokního naturalismu.) Už proto se stal první svobodný román vydaný v samostatné Litvě prvním románem vykázaným v veřejného prostoru do pološera vzkvétajících sex-shopů. Skandalizace románu dodala netriviálnímu dílu příchuti zakázaného ovoce, která byla jistě komerčně výhodná. Hrozilo však také, že na knize nadlouho ulpí podezřelá pachuč rafinované estétské pornografie, jakkoli je to ve skutečnosti román o tragických ztroskotáních ženských tužeb po nezměrné, nikdy nekončící pozemské lásce (tedy lásce vešlé do krve, zakoušené všemi smysly a póry kůže) a věčné blaženosti ve spojení dvou těl, jež je reminiscencí dávných androgynních snů o ztracené jednotě neslučitelných polarit, jako jsou v knize nejednou zmiňované protiklady ženských plamenů (chaosu) a mužského chladu (uspořádanosti).

Naštěstí se román Jurgy Ivanauskaitė pornografickému cejchu ubránil, a právě on byl přeložen do řady světových jazyků. Jeho autorka se stala (možná i proti své vůli) „reklamní tvář“ nové litevské literatury na světových knižních veletrzích. Mnozí dokonce považují *Čarodějnice a déšť* za „první litevský euroromán“, jímž se může Litva bez rozpaků etablovat v Evropě (V. Docenko). Oprávněnost

tohoto nároku dokazují i velice příznivé recenze překladu *Čarodějnice a déšť* (2006), který pro nakladatelství Mezera pořídila Gabriela Šroubková. Nemalou zásluhu na čtenářském úspěchu románu měl i mimořádně zdařilý překlad, pečlivě sledující strukturu díla. Je založen na výrazném frázování drobných, větších i velice rozsáhlých masívů slov, které zvýrazňuje nejpozoruhodnější kvalitu překládaného textu – jeho mélický charakter. Snad by se vzhledem k rozsahu díla mohlo mluvit o symfonickém principu práce s třemi navzájem složitě propojenými lidskými hlasy. V nich je v různých tóninách a tempech exponováno a v různých variacích rozvíjeno jak základní téma skladby, tak i vzájemný vztah tří ženských hlasů, jakoby zdálky doléhajících ze základního narativního (autorského) partu, zcela jasně slyšitelného i v různých modulacích polopřímé, k vnitřním monologům tří ženských postav směřující řeči.

Expresivní účinek románu je dán vzrušenými, horečnatými, jakoby v křečích se svjejícími a zoufalstvím se zalykajícími hlasy tří žen velkých a tragických osudů – současné, měšťáckými konvencemi nespoutané vilniuské žurnalistky Viktorie, posedlé láskou ke knězi Pauliusovi; středověké mysticky založené aristokratky Marie Viktorie, kterou inkvizice odsoudila jako čarodějkou za hříšnou lásku k poustevníkovi Pavlu Ptáčnickovi; biblické (přesněji apokryfické) postavy proměněné hříšnice Marie z Magdaly, spalované bolestnou touhou po lidské lásce Ježíše, který si právě ji vyvolil pro jiné, nadosobní poslání – být svědkyní Vzkršení Syna Božího, šiřitelkou jeho autentických slov, srdcem jeho křesťanské obce.

Ve všech třech příbězích odvržené pozemské lásky se objevují obdobné situace, stejná barevná škála (pětice nejpoužívanějších barev odpovídá mantře). Tytéž ztrojované formulace až kosmického osamění, úzkostí a trýzní lidské existence, rozpjaté jako „smuteční struna mezi černým nebem a ještě černější zemí“, nad níž se poslední soud odehrává „tady a teď“, dospívají od sartrovské formule „peklo, to jsou ti druzí“ k podstatnější variaci „peklo si každý nese sám v sobě“. „Peklo lásky“ přitom začíná ve chvíli záměny slova „milovat“ se slovy „mít“, „vlastnit“, která je zároveň počátkem závislosti ohrožující identitu milující ženy i milovaného muže a předzvěští neodvratného ztroskotání.

Čarodějnice a déšť je především sebezpytným románem, třebaže se právě tato cesta k prapříčině ztroskotání, kterou Viktorie podstupuje, maskuje navenek jako hledání pomoci u psychoanalytičky Normy, v níž lze rozpoznat Viktoriino druhé, korigující a reflektující já, které tuší, jak nebezpečné je jítit vzpomínky a tužby, které už nikdy nemohou být naplněny. Celý román byl vůbec budován jako cesta do hlubin Viktoriiny duše a mysli. Z nejtemnějších koutů podvědomí se prodírají na povrch ve skrytu bující žádosti těla, které se stávají stavebními kameny všech tří imaginárních příběhů. Mají svůj společný původ v obluzujících preludech a snech Viktorie, v její tvůrčí fantazii, malířské představivosti a smyslu pro hru s konstrukčními prvky vyváženého architektonického celku. Proto mohly nabýt takové přesvědčivosti obě generované varianty jejího osudu. Jako by v nich Vika zkoušela jiná řešení obtížných situací na typově podobných postavách z jiných časů. Jejich společný zdroj (bloudící mysl protagonistky románu) je obnažen rámováním kapitol – totožností posledních slov končících kapitol s prvními slovy kapitol následujících, vyznačující směnu vzájemnými citacemi provázaných příběhů a hlasů (Viktorie, Marie Viktorie, Marie z Magdaly). Důsledné leitmotivické provázání tří verzí příběhu zajišťuje onu tradiční „jednotu v mnohosti“, na kterou tak často rezignuje postmoderna ve prospěch chaotické pestrosti.

Jurga Ivanauskaitė se neobává stavět na tom, na čem stavělo umění dnes už vnímané jako klasické. Například na tom, co označil Vygotskij ve stati o Buninovi názvem analyzované povídky jako „lehký dech“, který dokáže přemoci tíži životního materiálu. V románu o „čarodějnicích“ a očistném dešti se setkáváme s obdobným rozptýlením i těch nejtvrdějších vměstků, s nimiž jako se svým základním materiálem pracují autoři coolness dramatu. Ale Jurga Ivanauskaitė je dokázala rozpustit v živé tkáni díla tak, že po něm nezůstávají v mysli čtenářově žádné trpké, nebezpečné usazeniny. Všechno to

slizké, odpudivé, hnilobné a zkázonosné jako by s sebou odplavil očištný déšť. Zvláštní, osvobozující pocit se čtenáře zmocňuje právě na konci románu, kdy všechno už je dokonáno, všichni hlavní akteři byli „přibiti na kříž“ (popravčím křížem tu je ztráta rozumu, zákeřná choroba, planoucí hranice, oprátka, sebevražda), protože v románu je cosi, co se pokusil vystihnout S. Averincev jako vyvážení „lidského hlasu, vyjadřujícího všechno to nejosobnější, vášnivé, nedobré a neladné“ kontrapunktickými akordy – kosmickou „hudbou sfér“, hlasem „universa“, nadlidskou harmonií „Božího světa“. Tato harmonie se prodírá i na stránky románu Jurgy Ivanauskaité ve chvílích extáze nad krásou Bohem stvořeného pozemského světa, a to právě ve chvílích, kdy se už napjatá struna životů jejích postav zpřetrhává.

V tomto smyslu naplňuje román *Čarodějnice a déšť* koncept Averincevovy stati *Rytmus jako teodicea*, která mimo jiné vytyčuje hranice mezi „básnictvím“ (včetně „básnické prózy“) a mezi jiným druhem literatury, označovaným prostě jako „próza“. Připomeňme na tomto místě, že Jurga Ivanauskaité začínala jako básnířka sbírkou *Rok konvalínek* (1985), že její grafiky, kresby a obrazy jsou především vizualizovanými básnickými vizemi a že posledním dílem, které ještě spatřila v signálním výtisku, byla kniha básní nazvaná *Óda na radost*, která se začala prodávat v den její smrti – 17. února 2007. Těžko vymyslet příhodnější ukončení našich úvah nad jedním z mnoha autorčiných textů, než pokusit se převést z ruského překladu vstupní báseň této knihy, psané zřejmě už v předdveří smrti: „*Kdybych vstala z mrtvých / procházela bych se po břehu moře / nasbírala si / plné kapsy lastur / a jen bych naslouchala / šumění vln / až do té doby / dokud bych nakonec nezapomněla / na zvuk dopadajících (na klapot) hrstí hlíny.*“

Ivanauskaité, Jurga: Čarodějnice a déšť. Přel. Gabriela Šroubková. Praha: Nakladatelství Mezera, 2006.

Česká knižní bibliografie k lotyšské literatuře

K dějinám lotyšské literatury a česko-lotyšských literárních vztahů:

- Parolek, Radegast. *Srovnávací dějiny baltických literatur. Od nejstarších dob do současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 1978 (1982).
- Parolek, Radegast. *Lotyšská literatura. Vývoj a tvůrčí osobnosti*. Praha: Bohemika, 2000.
- Parolek, Radegast. *Zlatý fond baltických literatur*. Praha: FF UK a Bohemika, 2007 (v tisku).
- Slabihoudová, Naděžda, Alena Vlčková a Pavel Štoll. *Slovník pobaltských spisovatelů*. Praha: Libri, 2003.
- Štoll, Pavel. „Lotyšská kultura“. Švec, Luboš, Vladimír Macura a Pavel Štoll. *Dějiny pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- Štoll, Pavel. „Lotyšsky psaná literatura“. *Literatura ve světě 2004*. Ed. Hana Zahradníčková. Praha: Gutenberg, 2005.
- Štoll, Pavel. „Lotyšsky psaná literatura“. *Literatura v Evropě*. Ed. Eva Schleissová. Praha: Gutenberg, 2006.
- Štoll, Pavel. *Pět staletí lotyšsko-českých literárních vztahů. Včetně úplné knižní bibliografie*. Riga: Lotyšská národní knihovna, 2006.

Vybrané překlady lotyšské literatury:

- Akuraters, Jánis. *Hořící ostrov*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda, 1974.
- Bels, Alberts. *Střelnice*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Odeon, 1981.
- Bels, Alberts. *Hlas volajícího*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda, 1981.
- Bels, Alberts. *Nespavost*. Přel. Lenka Matoušková. Praha: Lubor Kasal, 2006.
- Blaumanis, Rudolf. *Lotyšské povídky*. Přel. O. S. Vetti [Alois Koudelka]. Praha: J. Otto, 1910.
- Blaumanis, Rudolf. *Smrt na kře a jiné povídky*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svět sovětů, 1959.
- Ezerinš, Jánis. *Oběd s hudbou*. Přel. a ed. Vojtěch Gaja. Praha: Odeon, 1977.
- Ézerová, Regina. *Léto dlouhé jeden den*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Lidové nakladatelství, 1976.
- Ézerová, Regina. *Studna*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda, 1978.
- Ézerová, Regina. *O psech a lidech a jiné povídky*. Přel. a ed. Marie Táborská. Praha: Melantrich, 1984.
- Jakubáns, Andris. *Večeře s klaunem*. Přel. Vojtěch Gaja a Anděla Janoušková. Ed. Vojtěch Gaja. Praha: Lidové nakladatelství, 1984.
- Kalniete, Sandra. *V plesových střevíčkách sibiřským sněhem*. Přel. Michal Škrabal. Praha: Lubor Kasal, 2005. *dojmeně*
- Kolbergs, Andris. *Akt s puškou*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Naše vojsko, 1985.
- Kolbergs, Andris. *Člověk běžící přes ulici*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Lidové nakladatelství, 1988.
- Lácis, Vilis. *Syn rybáře*. Přel. Milada Šimková a Vladimír Švagr. Praha: Družstevní práce, 1951.
- Lív, Egon. *Kašparova dvojčata*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda, 1973.
- Poruks, Jánis. *Dvě lotyšské povídky. Ze školského života před válkou*. Přel. Hanuš Entner. Praha: Československo-lotyšská společnost, 1937.
- Parolek, Radegast. *Souboj nad propastí aneb Hrdinský příběh o lotyšském silákovi Láčplésisovi a jeho moudré nevěstě, sličné Laimdotě*. Přel. Radegast Parolek a Vojtěch Jestřáb. Ed. Radegast Parolek. Praha: Albatros, 1987.
- Rainis, Jánis. *Daleké ozvěny*. Přel. a ed. Radegast Parolek. Praha: Mladá fronta, 1982.
- Skalbe, Kárlis. *Jak jsem plul ke Královně Severu*. Přel. a ed. Radegast Parolek. Praha: Svoboda, 1983. *Úpověsdek*
- Skujiňová, Austrá. *Jako křik ptáka*. Přel. Anděla Janoušková a Vojtěch Gaja. Praha: Mladá fronta, 1979.

- Skujiņš, Zigmunds. *Pán v nejlepších letech*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Lidové nakladatelství, 1981.
 Skujiņš, Zigmunds. *Paměti mladého muže*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Mladá fronta, 1985.
 Upīt, Andrej. *Zelená země*. Přel. Alba Šimková. Praha: Svět sovětů, 1958.
 Upīts, Andrejs. *Severní vítr*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda, 1975.
 Veselis, Jánis. *Lůžko bohů*. Přel. Nikolaj Skudre. Praha: Šolc a Šimáček, 1930.
 Virza, Edvarts. *U Strauménů. Kronika lotyšského statku*. Přel. Alois Václav Červín. Praha: Literární a umělecký klub, 1939.
 Zariņš, Margeris. *Nepřavý Faust aneb opravená a doplněná kuchařská kniha*. Přel. Vojtěch Gaja a Anděla Janoušková. Praha: Svoboda, 1978.
 Zariņš, Margeris. *Kalendář kapelníka Kociņše*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Lidové nakladatelství, 1986.

Antologie:

- Čertovské pohádky*. Přel. Vojtěch Gaja. Praha: Svoboda.
Diamantová sekera. Baltské pohádky. Přel. a ed. Jaroslav Tichý. Praha: Svět sovětů, 1988 (8. vydání).
Nádherné stromy lásky. Z milostné poezie baltických básníků. Přel. Vojtěch Jestřáb, Vladimír Macura, Jana Moravcová, Radegast Parolek. Ed. Radegast Parolek. Praha: Lidové nakladatelství, 1988.
V kruhu krásy. Malá antologie z lotyšské a litevské lidové poezie. Přel. Radegast Parolek, Jaroslav Kabíček, Dagmar Váňová. Ed. Radegast Parolek. Praha: Bohemika, 1998.
Les duší. Antologie lotyšské poezie 19. a 20. století. Přel. Radegast Parolek, Vojtěch Jestřáb, Vladimír Smetáček a Anděla Janoušková. Ed. Radegast Parolek. Praha: Bohemika, 2001.
Krajinou samoty. Povídky lotyšských spisovatelů. Přel. Míša Bečková, Lenka Matoušková, Denisa Šešelyová a Michal Škrabal. Ed. Marta Grēviņa-Dziļuma a Pavel Štoll. Praha: One Woman Press, 2006.
15x poezie Lotyšsko. Antologie současné lotyšské poezie. Přel. Libuše Bělunková, Petr Borkovec, Alexandra Büchler, Radegast Parolek, Vladimír Smetáček a Pavel Štoll. Ed. Pavel Štoll, Marta Dziļuma a Petr Borkovec. Praha: Agite / Fra, 2006.

Lotyšská kultura:

- <http://www.literature.lv/> (Lotyšské literární centrum)
<http://www.satori.lv/> (literární a filosofický portál)
<http://www.literatur.lv/> (německé překlady lotyšské literatury)
http://learning.lib.vt.edu/slav/lit_authors_latvian.html (slovník lotyšských spisovatelů)
<http://www.ailab.lv/> (výkladové slovníky, učebnice, folklorní a literární texty)
<http://folklor.lv/> (lotyšský folklor)
<http://www.dainuskapis.lv/> (lotyšský folklor)
<http://www.liis.lv/folklor/> (lotyšský folklor)
<http://www.lanet.lv/members/folklore/> (lotyšský folklor)

Lotyšské reálie:

- <http://www.lotyssko.unas.cz/> (Česko-lotyšský klub)
<http://www.mfa.gov.lv/prague/> (Lotyšské velvyslanectví v Praze, historie a současnost česko-lotyšských vztahů)
<http://www.mzv.cz/riga/> (České velvyslanectví v Rize)
<http://www.li.lv/> (Lotyšský institut)

Dny poezie s Ingmārou Balode

Michal Škrabal

Zavítat na letošní Dny poezie a napsat tuto krátkou glosu bylo pro mne milou povinností. Jedním z pozvaných hostů totiž byla mladá lotyšská básnířka Ingmāra Balode, s níž jsem se loni seznámil v Mezinárodním spisovatelském a překladatelském domě ve Ventspilsu. Ingmāra Balode se narodila v roce 1981. Vystudovala Vysokou uměleckoprůmyslovou školu v Rize, nyní studuje polonistiku na Filologické fakultě Lotyšské univerzity. Je na volné noze: kromě překladů britské a americké současné i modernistické literatury se věnuje také překladům z polštiny. Mimo to působí jako redaktorka literárního internetového portálu *¼ Satori* a podílí se na realizaci několika literárních projektů a grantů.

Do Prahy přijela, aby přednesla básně ze svého nedávno vydaného básnického debutu *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli (Bonbony, které řezou do jazyku)*, jenž vznikl mimo jiné během jejího ventspilského pobytu. Nebyla to její první návštěva Prahy, loni se účastnila knižního veletrhu Svět knihy, byť ne v roli básnířky, ale organizátorky: pomáhala tu s přípravou centrální lotyšské expozice. Tentokrát však stála v popředí zájmu, když spolu s trojicí básníků vystoupila v rámci mezinárodního autorského čtení, konaného 16. listopadu v pražské Nové síni, a konfrontovala se svými verši české obecnost. Troufám si tvrdit, že uspěla, ačkoliv na ní byla znát nervozita a tréma – byla sympaticky nesmělá a její hlas občas klopýtnul. Představovala jedinou zástupkyni křehkého pohlaví, ostatní účinkující byli muži (český básník a překladatel Tomáš Míka, katalánský multimedialista a performer Eduard Escoffet a polský básník a překladatel Bohdan Piasecki). Křehce působily i její verše: nesly se navzdory názvu Ingmāřiny sbírky v pokojném, pozvolném tempu, byly přeplněny něhou, citem, emocemi... Nejdříve jsem měl pochybnosti, zda bylo šťastné zařadit do stejného bloku její subtilní, efemérní verše spolu s výraznou, performativní, místy až extatickou poezií zbytku účinkujících, obecnost však tento radikální zlom přivítalo. A tak zatímco pánové dostávali publikum do varu, rezignovala Ingmāra na veškerou exhibici a show a stala se nám zasvěceným, tichým průvodcem po řízké periférii. Po oněch turisty opomíjených a nedocenených místech, jež však mají svého *genia loci* a kde se odehrává mnohdy barvitější a osobitější život než v turisticky nabubřelém centru města – většine lidí však zůstává skryt a odhalí jej jen jemná duše básnířkova, jeho bystré oko a pozorovací talent.

Předplaťte si PLAV za 39 korun!

1. Na internetu
přes naši webovou stránku www.svetovka.cz
2. Pomocí SMS
na číslo 900 11 06 (platí pro všechny operátory), ve tvaru:
OBJ PLAV JMENO PRIJMENI ULICE C.DOMU MĚSTO PSC
Při psaní zprávy použijte prosím velká písmena bez diakritiky, cena zprávy včetně DPH je 6 Kč
3. Telefonicky na čísle 234 09 28 51
4. Faxem na čísle 234 09 28 13
5. Elektronickou poštou
na adrese predplatne@predplatne.cz
6. Písemně
vyplňte údaje na druhé straně tohoto kupónu, obálky a odešlete na adresu:
A.L.L. Production
P. O. BOX 732
111 21 Praha